

Vitaal de toekomst in

Een manier voor het in beweging houden van de huidige en toekomstige ouderen in Bornerbroek

Figuur 1: De Theresiahof te Bornerbroek

Chino Derksen
Tijn Koppens
Martijn Sluijter

Hogeschool Van Hall Larenstein
Minor Mens en Natuur
16-05-2017

Voorwoord

Dit adviesrapport is geschreven in het kader van de minor Mens en Natuur. In dit adviesrapport worden aanbevelingen gedaan op welke manieren een groene tuin van een verzorgingstehuis meer kan aansporen tot het bewegen van ouderen. Op deze manier wil men de ouderen laten bewegen maar ook in beweging houden.

Door het opstellen van dit rapport zijn wij meer te weten gekomen over het belang van groene tuinen, waarom het beleven van natuur zo'n grote rol speelt, hoe andere groene verzorgingstehuizen de tuinen hebben ingedeeld en hoe de ouderen tegenover dit proces staan. Bij dit onderzoek staat niet alleen de tuin maar ook het uitzoeken van bewegingsmogelijkheden centraal.

Wij als projectgroep willen hierbij een speciaal dankwoord uiten naar Dhr. Jan Bartels van Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek voor het aanbieden van de mogelijkheid om dit onderzoek uit te voeren. Ook willen wij Roos van Doorn en José Meijer van Hogeschool Van Hall Larenstein bedanken voor hun ondersteunende rol en feedback. Als laatste willen wij Dagmar Makkink van Groene Kennispoort Twente bedanken voor het uitbrengen van de opdracht.

Wij zijn blij met de positieve reacties die wij gedurende het project hebben gekregen en hebben hier een hoop van geleerd!

Velp, Juli 2017

Chino Derksen, Tijn Koppens en Martijn Sluijter

Samenvatting

Dit adviesrapport beschrijft de opgestelde aanbevelingen met het daarbij opgestelde vlekkenplan en het voorafgaande onderzoek dat hiervoor uitgevoerd is. Dit rapport is geschreven in het kader van de minor Mens en Natuur. De focus van dit project is een basis creëren voor opvolgende stappen naar een mogelijke realisatie van een tuin welke meer aanspoort tot bewegen op het terrein van verzorgingstehuis De Theresiahof te Bornerbroek. Doormiddel van dit rapport worden handvaten gegeven voor ontwerpers of andere adviesbureaus die aan de slag kunnen gaan op locatie.

De belangrijke punten in dit rapport zijn:

- Hoe er kennis is opgedaan over de doelgroep en de functies van beweeg- en beleefstuinen zonder op locatie te zijn
- Het verwerven van informatie over de verschillende actoren in het project
- De bevindingen en resultaten van de opgedane informatie
- Het uiteindelijke vlekkenplan met de mogelijke aanpassingen voor de tuin

Er is vooronderzoek gedaan op verschillende manieren. In de literatuurstudie zijn rapporten gebruikt van eerdere studies naar mensen en de invloed van natuur. Literatuurstudie is gedaan om meer inzicht te krijgen op de doelgroep en de werking van een bewegings- en belevingstuin op deze doelgroep. Er is verder ook onderzoek gedaan bij drie verschillende referentietuinen naar de gebruiksintensiteit ervan. Daarnaast is gekeken naar wat voor soort onderdelen er in de tuin aanwezig zijn. Na de drie referentietuinen bezocht te hebben is één tuin uitgekozen om verder uit te werken omdat deze het beste aansloot op de wensen voor de tuin van De Theresiahof. Voor deze referentietuin zijn de gebruikswaarden en uitgewerkt; hierdoor is een beter beeld gevormd van deze referentietuin en de werking ervan. Naast het onderzoeken van de referentietuin is ook de projectlocatie onderzocht doormiddel van de gebruik- en perceptiewaarden.

Om een goed beeld te krijgen welke invloeden er zijn op de ontwikkeling van de tuin van De Theresiahof is de actorenanalyse volgens een BULG analyse gemaakt; hierin staan de actoren en hun bijbehorende rol in dit project. De actoren zijn op verschillende manieren benaderd om informatie op te doen over de wensen en ideeën van de desbetreffende actor. De bewoners van De Theresiahof zijn samen met de studenten gaan wandelen om zo een fijne sfeer te creëren om een gesprek te voeren. Er heeft een gesprek plaatsgevonden met de directrice van de naastgelegen basisschool over de mogelijke samenwerkingen en de bewegingscoördinator van De Theresiahof is bevraagd over haar inzichten en ideeën. Op de dorpsavond zijn de inwoners van Bornerbroek geïnformeerd over het project waarbij ook gevraagd is naar nieuwe input en meningen van deze mensen.

Aan de hand van alle gesprekken, de verkregen informatie en de bezoeken aan verschillende tuinen zijn een aantal vlekkenplannen gemaakt. Uit deze vlekkenplannen is een laatste vlekkenplan gecreëerd waarin de belangrijkste onderdelen voor de tuin welke in de loop van dit project vastgesteld zijn, toegelicht worden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Inhoudsopgave.....	4
1. Inleiding.....	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Kader	7
1.3 Probleemstelling	7
1.4 Doelstelling	7
1.5 Doelgroep.....	8
1.6 Onderzoeksvraag	8
1.7 Deelvragen	9
1.8 Gebiedsomschrijving.....	10
2. Methode	12
3. Belevingswaarde	16
3.1 Gebruikswaarde	16
3.2 Perceptiewaarde	27
4. Literatuur; Invloed van natuur en bewegen op ouderen	39
5. Referenties.....	42
5.1 Verzorgingstehuis Heijendaal	42
5.2 Verzorgingstehuis Klinkenberg	43
5.3 Verzorgingstehuis Lorentzhuis.....	44
6. Belanghebbenden, participatie en draagvlak	48
6.1 Beschrijving actoren.....	48
6.2 Participatie	49
7. Aanbevelingen	55
7.1 Uitkomsten onderzoek en participatie	55
7.2 Potentiële mogelijkheden	56
7.3 Vlekkenplan.....	59
8. Financiën	60
8.1 Mogelijke kosten aanleg tuin.....	60
8.2 Subsidies en fondsen	63
9. Conclusie	65
10. Discussie.....	67

11. Bibliografie	68
Bijlagen.....	74
Bijlage 1 Actorenanalyse.....	74
Bijlage 2 Observaties en vragenlijsten	75
Bijlage 3 Gegevens actoren.....	77

1. Inleiding

In de moderne samenleving komt steeds vaker voor dat mensen te weinig buiten komen en te weinig bewegen. Onderzoek wijst uit dat, in Nederland, het percentage inactieve ouderen varieert van 76% tot 89%. Het in beweging blijven zorgt ervoor dat ouderen langer zelfstandig kunnen blijven. (Zeeuw, 2016)

1.1 Aanleiding

Uit onderzoek van de Universiteit Wageningen blijkt dat het draagvlak voor aanleggen van natuur ten opzichte van 1997 gehalveerd is (Elands, 2010). Dit is een zorgelijke ontwikkeling omdat uit onderzoek blijkt dat natuur belangrijk is voor ons algemene welzijn en gezondheid (Vlekken, 2017). Juist in dit project zijn deze resultaten interessant omdat een groot deel van het onderzoek gebaseerd is op het meten van draagvlak in een gemeenschap.

“In hoeverre heeft natuurbeleving een positieve werking op ouderen?”. Het onderzoek over groen in de ouderenzorg van Renkse Diek, Annemarie Garssen, Mariken Heitman, Marc van Loon en Maaike Weijters (2004), gaat over de aanwezigheid van natuurbeleving en natuuractiviteiten in de ouderenzorg. Er is gebruik gemaakt van telefonische gesprekken met begeleiders van zorginstellingen en er is bronnenonderzoek gedaan. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat ouderen over het algemeen gevoeliger zijn voor hun omgeving en vaker te maken krijgen met eenzaamheid, depressie of dementie. Door dit te koppelen aan eerder gevonden literatuur over dit onderwerp kan opgemaakt worden dat ouderen veel baat bij natuuractiviteiten kunnen hebben (Diek, Garssen, Heitman, Loon, & Weijters, 2004).

De Theresiahof vormt een thuis voor mensen die niet langer zelfstandig kunnen wonen. De bewoners hebben alle voorzieningen binnen handbereik. De Theresiahof heeft geen verdiepingen waardoor het een rolstoelvriendelijke locatie is voor de bewoners.

De bewoners van het dorp Bornerbroek zijn actief betrokken bij het dorpsleven in hoeverre dat mogelijk is voor ieder zijn of haar kunnen. Door ‘actief betrokken’ te zijn in een mogelijke tuin, is dit een goed hulpmiddel om fit te blijven. Jan Bartels citeert; “Als je eruit bent, dan spreek je nog eens iemand”. Dit sluit aan op de visie van Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek, welke luidt; jong en oud, zo lang mogelijk actief en betrokken houden in het dorp.

Stichting dorpsbelangen Bornerbroek wil om deze reden een advies tot een mogelijk te realiseren beweegtuintuin. Zo worden de ouderen in het verzorgingshuis Theresiahof en het dorp Bornerbroek meer gestimuleerd om in beweging te blijven. Het gaan bewegen en in beweging blijven heeft een positief effect op onder andere de kwaliteit van leven, de frequentie van incontinentie, het aantal botbreuken als gevolg van valpartijen en de aanwezigheid van depressieve gevoelens (Netwerk in beweging, 2017).

1.2 Kader

In de natuur actief bezig zijn is gezond voor mensen, het bevordert de gemoedstoestand in positieve zin. Tevens is er een positieve relatie tussen het cognitief herstel van personen en natuur (Gatersleben, 2013). Een mogelijke beweegtuin in het hart van Bornerbroek moet de inwoners meer motivatie geven om (samen) naar buiten te gaan en in beweging te blijven.

De opdrachtgever en contactpersoon is Jan Bartels. Jan is sinds 2010 lid van Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek en is er op dit moment de voorzitter van.

Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek (SDB) probeert de algemene belangen van de gemeenschap Bornerbroek zoveel mogelijk te behartigen. Het behartigen van deze belangen vindt in de meest ruime zin plaats op het gebied van onder andere ouderenbeleid, sport en recreatie, planologie en openbare voorzieningen. SDB heeft als streven om vroegtijdig betrokken te zijn bij beleidsbeslissingen zodat zij de mogelijkheid heeft tot het informeren over de mensen en mogelijkheden. Het opstellen van een dorpsvisie is hier dan ook in 2006 de reden van geweest. SDB wil de belangenbehartiging goed waarborgen en het dorp goed vertegenwoordigen. Hierom organiseert zij een jaarlijkse dorpsavond. Hier worden de plannen en activiteiten besproken en aan de bewoners toegelicht. Daarnaast is er ook ruimte voor de bewoners om input te leveren en/of hun mening te verkondigen. (Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek, 2013)

SDB zet zich al langer in om ouderen actief betrokken en vitaal te houden; een goed startpunt voor deze opdracht begint bij verzorgingshuis De Theresiahof. De Theresiahof is het verzorgingshuis in Bornerbroek. In de Theresiahof zijn personalarmering, thuiszorg en dagbehandeling/dagbesteding aanwezig. Uit deze zorgmogelijkheden die aanwezig zijn kan er opgemaakt worden dat de bewoners van de Theresiahof over het algemeen nog beweeglijk zijn. Dit maakt mede het feit dat de Theresiahof centraal in het dorp Bornerbroek gelegen is en veel verbinding met het dorp wil houden; een goede locatie voor een tuin welke aan moet sporen tot bewegen.

1.3 Probleemstelling

Naar aanleiding van de opdracht is de volgende probleemstelling geformuleerd: “De ouderen in Bornerbroek worden niet genoeg uitgedaagd tot bewegen”.

Uit de eerste kennismaking kan opgemaakt worden dat veel ouderen binnen De Theresiahof niet genoeg buiten komen. Ze moeten uitgedaagd worden om meer naar buiten te gaan. Dit geldt ook voor de ouderen in het algemeen die in Bornerbroek wonen.

Ook moeten de ouderen, die nog kunnen bewegen, volgens de opdrachtgever vooral in beweging blijven. Zolang de ouderen in beweging blijven, blijft de kans op klachten het kleinst (Pharos, 2012). Daarnaast is er bij De Theresiahof niet genoeg reden om naar buiten te gaan.

De huidige tuin is niet rolstoelvriendelijk genoeg of er is niet genoeg rekening gehouden met de bewoners die een rolstoel hebben. Een voorbeeld: de kruidentuin is op grondniveau waardoor de ouderen niet kunnen tuinieren als zij dit zouden willen.

1.4 Doelstelling

De visie van Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek is om iedereen in het dorp, jong en oud, zo lang mogelijk actief en betrokken te houden in het dorp. Zoals eerder gezegd worden de ouderen in Bornerbroek niet genoeg uitgedaagd om te bewegen. Er is een vooraf vastgesteld doel geformuleerd, welke luidt:

Bijdragen aan het verhogen van lichaamsbeweging van ouderen in Bornerbroek door hen meer aan te zetten tot bewegen door middel van aanbevelingen te geven over mogelijke aanpassingen voor de tuin van De Theresiahof en het dorpspark.

Om dit doel te kunnen bereiken moet er rekening gehouden worden met randvoorwaarden. Deze zijn hieronder beschreven:

- Mogelijke aanpassingen in de tuin moeten een positieve inbreng hebben op het nastreven van de visie van Bornerbroek. Belangrijk is dat het dorpsachtige karakter van de gemeenschap behouden blijft wat inhoudt dat alles met elkaar verbonden is. Hierom zal de mogelijke beweegtuin niet alleen voor de bewoners van De Theresiahof toegankelijk zijn.
- De openheid van de te realiseren tuin moet leiden tot veel verschillende gebruikers van verschillende leeftijdsgroepen. De tuin zal dichtbij het dorpspark aangelegd worden wat centraal gelegen is in Bornerbroek.
- Het zal een verbindende functie tot stand brengen tussen onder andere de basisschool en De Theresiahof.
- Een mogelijke bewegingstuin moet ouderen de motivatie geven om meer te gaan bewegen. Als een deel van deze ouderen de tuin goed gebruiken zullen er snel meer gebruikers volgen. Hoe meer inwoners gebruik gaan maken van de te realiseren tuin hoe sneller de doelstelling "gezellig bewegen" ook behaald kan worden.

1.5 Doelgroep

De voornaamste doelgroep welke gebruik zullen gaan maken van de tuin zijn de bewoners van De Theresiahof en de ouderen in Bornerbroek. Hoeveel inwoners in Bornerbroek dit betreft wordt in een later stadium van het rapport onderzocht en beschreven.

De ouderen in De Theresiahof hebben geen mentale aandoeningen. De fysieke gesteldheid van de bewoners is voornamelijk goed. De meerderheid kan zelfstandig uit de voeten met een rollator. Een klein deel van de bewoners maakt gebruik van een rolstoel of scootmobiel.

Dit betekent dat een tuin welke aanspoort tot bewegen en die mogelijk in de toekomst gerealiseerd gaat worden, erg goed past binnen het huidige dorpsbeeld. In dit dorpsbeeld spreken ze over het vitaal houden van de huidige en toekomstige ouderen in Bornerbroek.

1.6 Onderzoeksvraag

Om het onderzoek uit te voeren is een onderzoeksvraag opgesteld welke de opdracht vertegenwoordigt, deze luidt:

Op welke manier kan de tuin van De Theresiahof de ouderen in Bornerbroek stimuleren om te bewegen?

Deze hoofdvraag zal het leidraad vormen van het onderzoek. Om het beantwoorden van deze hoofdvraag overzichtelijker en beter uitvoerbaar te maken zijn deelvragen opgesteld. Deze staan vermeld op de volgende pagina.

1.7 Deelvragen

Deelvragen ondersteunen het vinden van het juiste antwoord op de onderzoeksvraag. De volgende deelvragen zijn opgesteld:

- *Wat zijn de kwaliteiten, kansen en beperkingen van de locatie?*

Om vast te kunnen stellen wat er eventueel aangepast of veranderd kan worden is het van belang om een goed beeld krijgen van wat er op dit moment aanwezig is. Daarnaast is het belangrijk om te bepalen op welke manier de huidige kwaliteiten bevorderd kunnen worden.

- *Hoe kan een tuin het welzijn van ouderen bevorderen?*

Het creëren van een beter beeld bij welke manier een tuin het welzijn van ouderen kan bevorderen maakt mogelijk om zo een beter kader voor het onderzoek vast te stellen.

- *Op welke manier dragen de referentietuinen bij aan het vitaal houden van ouderen?*

Erachter komen welke onderdelen van de referentietuinen bijdragen aan het vitaal houden van ouderen draagt bij aan het opstellen van goede, mogelijke aanpassingen in de tuin van De Theresiahof.

- *Op welke manier kan een duidelijk beeld gecreëerd worden wat de belangen van de doelgroep en de actoren zijn?*

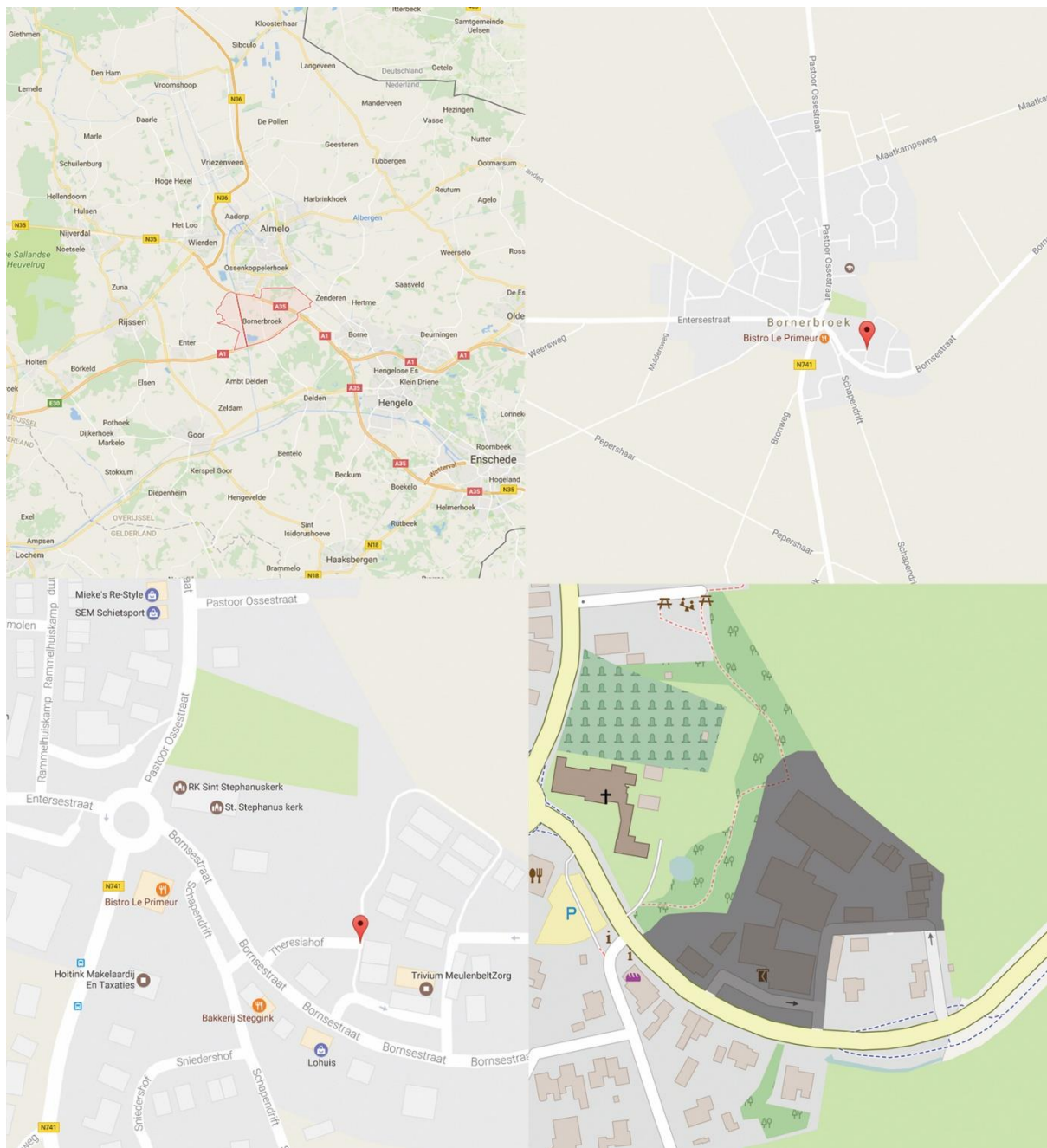
Om ervoor te zorgen dat, als in de toekomst aanpassingen aan de tuin worden verricht, er nog wel van de tuin gebruik zal worden gemaakt is het van belang om de wensen van de belanghebbenden helder te krijgen.

- *Hoe kunnen de verzamelde gegevens vertaald worden naar duidelijke aanbevelingen welke ouderen meer stimuleren tot bewegen?*

Het is belangrijk om de verzamelde gegevens te vertalen naar duidelijke aanbevelingen. Vanuit deze aanbevelingen is het mogelijk om aanpassingen te verrichten aan de tuin in een later stadium.

1.8 Gebiedsomschrijving

De locatie van het project bevindt zich in de provincie Overijssel; In het dorp Bornerbroek ten zuiden van Almelo. In het zuiden van Bornerbroek ligt het kleinschalige verzorgingshuis De Theresiahof. Het gebouw van De Theresiahof wordt omringd door een tuin. Het westelijke deel van de tuin is als locatie aangewezen voor het realiseren van een tuin welke meer moet aansporen tot bewegen. Daarnaast kan ook gekeken worden voor eventuele aanpassingen van het naastgelegen dorpspark. De tuin heeft betrekking op de huidige en toekomstige ouderen van De Theresiahof en het dorp Bornerbroek.

Figuur 2: Locatie De Theresiahof

Figuur 3: Huidige tuin De Theresiahof

2. Methode

In dit hoofdstuk staat beschreven op wat voor manier een antwoord op de deelvragen is vastgesteld wat de inhoud van het onderzoek omvat. Deze uitkomsten bieden samen het antwoord op de hoofdvraag.

- *Wat zijn de kwaliteiten, kansen en beperkingen van de locatie?*

Bij de eerste ontmoeting is rondgelopen op locatie waarbij de opdrachtgever Jan Bartels wat verteld heeft over de verschillende elementen in de huidige tuin. Tijdens de rondwandeling op de locatie zijn foto's gemaakt van de tuin in haar huidige staat. Door vragen te stellen en een gesprek te voeren met de opdrachtgever over de omgeving en de tuin is een beeld ontstaan bij welke gebieden kunnen worden gebruikt, en waarvoor. Nadat er inzichten over de locatie zijn opgedaan is de gebruikswaarde van het gebied vastgesteld doormiddel van de sociaalruimtelijke analysemethode (De Jong, 2010). Deze analyse is uitgevoerd volgens het boek 'Praktijkgericht onderzoek in de ruimtelijke planvorming' (Simons & van Dorp, 2014).

Bovenstaande methode onderscheidt negen factoren die een mogelijke verklaring bieden voor het gebruik van een plangebied:

1. Dichtheid;
2. Unicité;
3. Gemengde functies;
4. Verankering;
5. Toegankelijkheid;
6. Routes;
7. Gebruik en activiteit;
8. Beeldvorming en comfort;
9. Gezelligheid

De eerste drie factoren, dichtheid, uniciteit en gemengde functies, zeggen iets over de potentiële bezoekers van het plangebied. Aan de hand van de factoren verankering, toegankelijkheid en routes, wordt onderzocht hoe het plangebied ligt in verhouding tot de omgeving. De laatste drie factoren, gebruik en activiteit, comfort, beeldvorming en gezelligheid, gaan over de locatie van de toekomstige beleef- en beweegtuinten zelf (de Jong & van der Mispel, 2008).

De resultaten van de gebruiksanalyse zijn gebruikt om erachter te komen welke van de vier elementen van de belevingswaarde van toepassing zijn op de doelgroep. Van de bevindingen in de gebruiksanalyse zijn conclusies getrokken over welke van de vier belevingswaarden (gebruikswaarde, perceptiewaarde, narratieve waarde, verbindingswaarde) het belangrijkste zijn in de realisatie van de beweeg- en beleeftuinten voor deze doelgroep.

Naast het analyseren van de gebruikswaarde is ook gekeken naar wat de perceptiewaarde van de projectlocatie is. De perceptiewaarde van een plek beschrijft hoe mooi en/of aantrekkelijk een plek is. Voor het vaststellen van de perceptiewaarde van de projectlocatie is gekozen om de methode Eight Perceived Sensory Dimensions toe te passen (Stigsdotter & Grahn, 2009). Deze methode beschrijft verschillende dimensies welke gericht zijn op het herstel van stress. Daarnaast is de methode van Kaplan & Kaplan gebruikt welke vervolgens staat beschreven.

Hieronder staan de opgestelde dimensies uit de methode beschreven met de bijbehorende kenmerken:

1. Natuur;

- De plek oogt wild en onbedorven
- Er is sprake van vrij groeiende bomen en planten
- De plek heeft dynamiek
- De plek creëert vitaliteit
- Er komen weinig andere bezoekers
- Er zijn geen sporen uit de stad te zien of geluiden uit de stad te horen
- De natuur staat voorop

2. Cultuurlijk;

- Je wordt gefascineerd door menselijke sporen, soms uit het verleden (bruggetjes, vijvers, standbeelden)
- Er zijn (mogelijk) cultuurhistorische relictten aanwezig
- Er zijn geen andere mensen aanwezig
- Er zijn activiteiten/er is entertainment nodig

3. Doorkijk, uitzicht;

- Een uitgestrekte, open vlakte die mogelijkheden biedt voor veel verschillende activiteiten
- Omsloten door duidelijke, natuurlijke barrières
- De plek bevat vergezichten

4. Feestelijk;

- Een plek vol amusement waar van alles te krijgen is en georganiseerd wordt
- Veel mensen
- Services waaronder wc's, goede verlichting, amusement, concerten, tentoonstellingen, meubilair

5. Ruimte/kamer;

- Een plek waarbij je het gevoel krijgt dat je een andere ruimte betreedt
- Vol ruimte en vrijheid
- De plek komt over als één geheel
- De plek creëert verbondenheid
- Weinig wegen en paden

6. Rijk aan soorten;

- Veel verschillende soorten planten en dieren zorgen voor een plek vol leven
- Natuurlijke plant- en diersoorten

7. Schuilplaats;

- Een omsloten plek waar je je terug kan trekken en geborgen/veilig kunt voelen
- Een plek waaruit je andere mensen die actief bezig zijn gade kunt slaan
- De plek is robuust en veilig
- Er zijn veel struiken aanwezig
- Bijvoorbeeld een bosje naast een picknicktafel, speeltuintje

8. Sereen;

- Een stille, rustige plek waar je je kunt terugtrekken en veilig kunt voelen; verschil met 'schuilplaats' is dat je hier ongestoord één kunt zijn met de natuur
- Er is geen afval aanwezig
- De plek biedt mogelijkheid tot een ongestoord uitzicht en rustige geluiden

Met behulp van deze methode is gekeken welke plekken onder één of meerdere van de eerder genoemde dimensies vallen. Ook is gekeken welke plekken mogelijkheid creëren tot het realiseren van één of meerdere dimensies en welke aanpassingen hiervoor nodig zouden zijn.

Naast het gebruiken van bovenstaande methode is ook de methode ‘informatie = overleven’ gebruikt (Kaplan & Kaplan, 1989). Het ‘overleven’ bestaat uit twee onderdelen; het begrijpen (weet ik waar ik ben, kom ik nog weg?) en het verkennen (is er meer te zien dan wat ik nu zie of ben ik nu al uitgekeken?) van informatie uit je omgeving.

Het begrijpen en verkennen van je omgeving wordt door Kaplan & Kaplan opgesplitst in twee onderdelen; iets wat we direct kunnen beoordelen en waar we over nadenken wat er in de toekomst zou kunnen gebeuren. Kaplan & Kaplan hebben deze informatie in een tabelvorm gezet, getiteld ‘de voorkeursmatrix’, zie hieronder.

Tabel 1: Voorkeursmatrix Kaplan & Kaplan (Kaplan & Kaplan, 1989)

	Understanding (begrijpen)	Exploration (verkennen)
Immediate > now (2D) (helder geordende ruimte, onderscheidende deelgebieden)	Coherence (samenhang)	Complexity (rijkdom aan elementen en texturen geeft het gevoel dat niet alles in 1 keer te bevatten is)
Inferred or predicted > future (3D) (de weg weer terug kunnen vinden d.m.v. oriëntatiepunten)	Legibility (leesbaarheid)	Mystery (suggestie dat er meer te zien is nodig uit tot verder verkennen)

De begrippen ‘begrijpen’ en ‘verkennen’ zijn opgesplitst in ieder twee onderdelen. Voor het begrijpen van je omgeving is het goed om te letten op de samenhang (is het een geordende ruimte? Is het direct helder wat de omgeving is?) en de leesbaarheid (kun je de weg weer terugvinden d.m.v. oriëntatiepunten?). Voor het verkennen van je omgeving is het handig je af te vragen hoe complex (complexiteit) je omgeving is (geeft de omgeving het gevoel dat niet alles in een keer te bevatten is? Is de omgeving structuren- en elementenrijk?). Ook speelt de mysterie een rol; de suggestie dat er ‘meer’ te zien is nodig uit tot het verder verkennen van je omgeving. Om de hoek kan een hele andere wereld zijn.

Met de twee genoemde methodes is dus onderzocht wat de huidige kwaliteiten met betrekking tot beleving zijn van de projectlocatie.

- *Hoe kan een tuin het welzijn van ouderen bevorderen?*

In het zoeken naar ondersteunende informatie omtrent de positieve werking van een tuin op het welzijn van ouderen, wordt gebruikt gemaakt van de zoekmachines Google, Google Scholar en Greeni Global Search. In deze zoekmachines zijn de volgende zoekopdrachten gebruikt;

“Hoe draagt natuur bij aan de gezondheid van ouderen?”

“Wat zijn de positieve effecten van natuur?”

“Wat voor effect heeft tuinieren op ouderen?”

“Social influence of animals in elderly care”

“Relatie tussen het groen in de omgeving en de gezondheid van ouderen”

“Wat zijn de voordelen van beweging voor ouderen”

Via de zoekopdrachten zijn verschillende rapporten aan bod gekomen waarbij wordt verwezen naar andere gedane studies die passen binnen het onderwerp. Deze Informatie is gebruikt om meerdere inzichten te verschaffen omtrent de invloed van een tuin op het welzijn van ouderen. Uit de literatuurstudie is gebleken welke mogelijke elementen ouderen in de toekomst vitaal helpen te houden.

- *Op welke manier dragen de referentietuinen bij aan het vitaal houden van ouderen?*

Tijdens het bezoeken van referentietuinen zijn verschillende elementen, die ouderen mogelijk vitaal houden, in kaart gebracht. De onderdelen die mogelijk gebruikt worden zijn meegenomen in het onderzoek. Als er gebruikers in de desbetreffende tuin aanspreekbaar waren is er gevraagd naar de leeftijd en welke elementen zij gebruiken. Aan het personeel is gevraagd of zij een beeld hebben bij welke elementen veel gebruikt worden, en door welke leeftijdsgroep. De informatie is verkregen doormiddel van observatie (fotomateriaal), vragen (vragenlijst) en de sociaalruimtelijke analysemethode van Josslin de Jong (2010).

- *Wat zijn de belangen van de doelgroep en actoren, en op welke manier kan er draagvlak gecreëerd worden voor het project?*

Er zijn meerdere wandelingen gehouden met ouderen uit De Theresiahof om zo een duidelijk beeld te creëren wat de belangen van de doelgroep zijn. Tijdens deze wandelingen zijn vragen gesteld aan de hand van een vragenlijst (zie bijlage 2). Via een inleidend gesprek is het onderwerp geïntroduceerd waardoor de ouderen een beter beeld bij het project hebben gekregen.

Het is van belang dat de actoren benaderd zijn om erachter te komen of er draagvlak is voor het project. Tijdens de benadering van de actoren is een open gesprek gehouden (zie bijlage 2) over eventuele ideeën, en of zij een bijdrage kunnen en- of willen leveren met betrekking tot het deelnemen aan mogelijke activiteiten in de toekomst.

De bewoners van Bornerbroek zijn geïnformeerd over het project. De mening van de bewoners is hierbij belangrijk. Er is een presentatie gegeven welke een goed beeld uitdraagt van het project en de ontwikkelingen. Vervolgens is een participatief onderdeel gehouden met de aanwezigen. Dit is gedaan met een vragenlijst en het houden van gesprekken. De vragenlijst is terug te vinden in bijlage 2. De uitkomsten van de gesprekken en de vragenlijst zijn terug te vinden in bijlage 3.

De uitwerking van de participatie staat vermeld in hoofdstuk 6.2

- *Hoe kunnen de verzamelde gegevens vertaald worden naar duidelijke aanbevelingen welke ouderen meer stimuleren tot bewegen?*

Om relevante aanbevelingen te kunnen doen zijn de uitkomsten uit het onderzoek vastgesteld via geworven kennis uit de gebiedsanalyses, literatuurstudie en referentiestudie. De belangrijkste punten van de doelgroep, die naar boven komen via het participatief onderdeel, zijn meegenomen als uitgangspunten voor de aanbevelingen. Vervolgens zijn er drie vlekkenplannen gemaakt om deze punten te visualiseren. Met behulp van deze visualisering zijn aanbevelingen opgesteld voor een mogelijke tuin.

De uitwerking van dit proces staat beschreven in hoofdstuk 7.

3. Belevingswaarde

Het is belangrijk om de huidige kwaliteiten van de projectlocatie te onderzoeken om vast te kunnen stellen op welke manier de locatie ingedeeld kan worden. Hiermee kunnen goede aanbevelingen opgesteld worden.

Voor het onderdeel beleving bestaan een aantal methodes die helpen bij het analyseren van de belevingswaarde van een locatie. Zo kan gekeken worden op welke manier de belevingswaarde van de tuin verhoogd kan worden.

De belevingswaarde van een locatie kan onderverdeeld worden in vier omgevingswaarden (Duineveld & Lengkeek, 2002):

- Gebruikswaarde
- Perceptiewaarde
- Narratieve waarde
- Verbindingswaarde

Voor dit project zijn de gebruikswaarde en de perceptiewaarde relevant om mee te nemen in het onderzoek. De gebruikswaarde wordt beschreven in onderdeel 3.1. Hier wordt beschreven hoe dit toegepast wordt om erachter te komen wat de waarden zijn van de huidige en toekomstige tuin. De perceptiewaarde wordt beschreven in onderdeel 3.2. Om de perceptiewaarde voor het gebied in te vullen zijn foto's nodig, deze foto's zijn gemaakt tijdens de eerste ontmoeting.

3.1 Gebruikswaarde

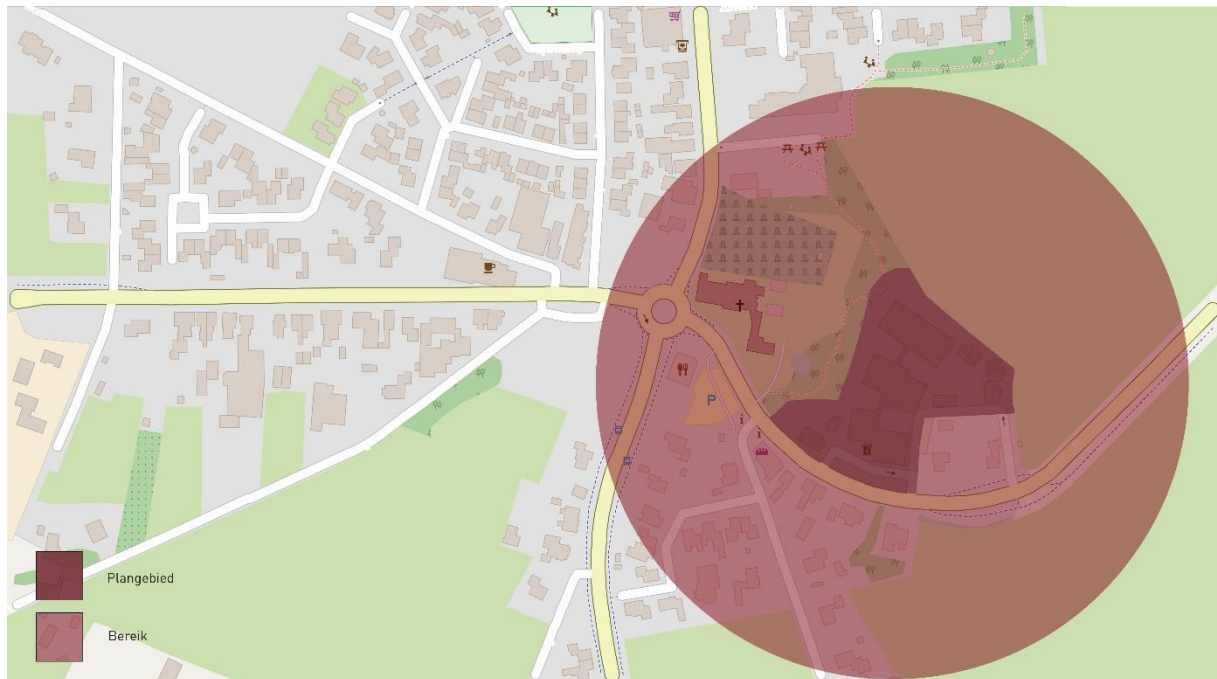
Aan de hand van de eerder beschreven factoren wordt achterhaald wat de kwaliteiten en kansen zijn van een plangebied. De factoren die voor dit project onderzocht zijn, zijn het bereik, de dichtheid, de uniciteit, de gemengde functies, de verankering, de toegankelijkheid (entrees zichtbaarheid) en de routes.

De uitkomsten van deze analyse helpen onder andere om erachter te komen in hoeverre het gebied kan aansporen voor mensen om er naartoe te gaan. Hierdoor kan beter in kaart gebracht worden of de locatie veel bezoekers zal krijgen of niet.

Op de volgende pagina's zijn de verschillende factoren toegepast op de projectlocatie doormiddel van kaartmateriaal en beschrijvingen.

Bereik

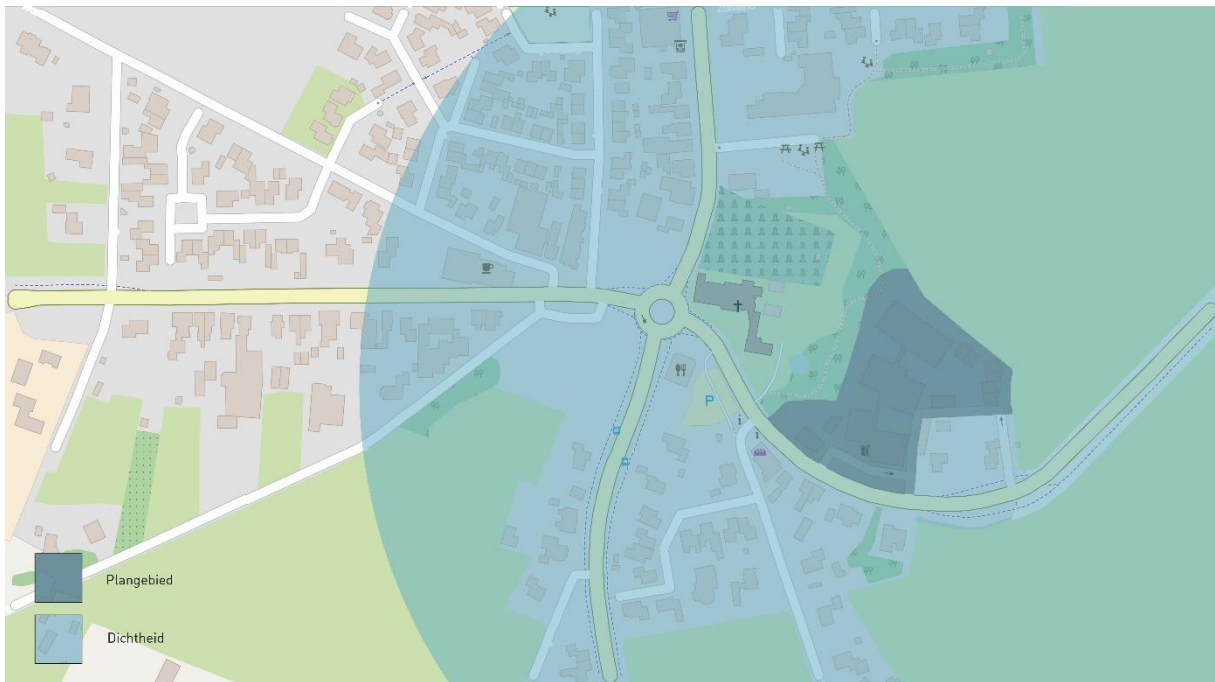

Figuur 4: Bereik

Op de kaart is te zien dat de tuin rondom het verzorgingshuis De Theresiahof een aantrekkingszone heeft wat vergelijkbaar is met buurtgroen. Dit komt neer op een aantrekkingszone van ongeveer 400 meter (Simons & van Dorp, 2014). Dit zijn de mensen die de locatie potentieel kunnen bezoeken. De tuin rondom het verzorgingstehuis is voornamelijk voor de desbetreffende bewoners; in de toekomst zal te tuin ook omwonenden uit Bornerbroek kunnen aantrekken.

De theoretische aantrekkingszone van het plangebied is 400 meter (Simons & van Dorp, 2014). Het is berekend op het oppervlakte van het plangebied. In de praktijk is dit vaak anders. De functie en uniciteit van een plangebied kunnen zorgen voor een grotere aantrekkingszone.

Dichtheid

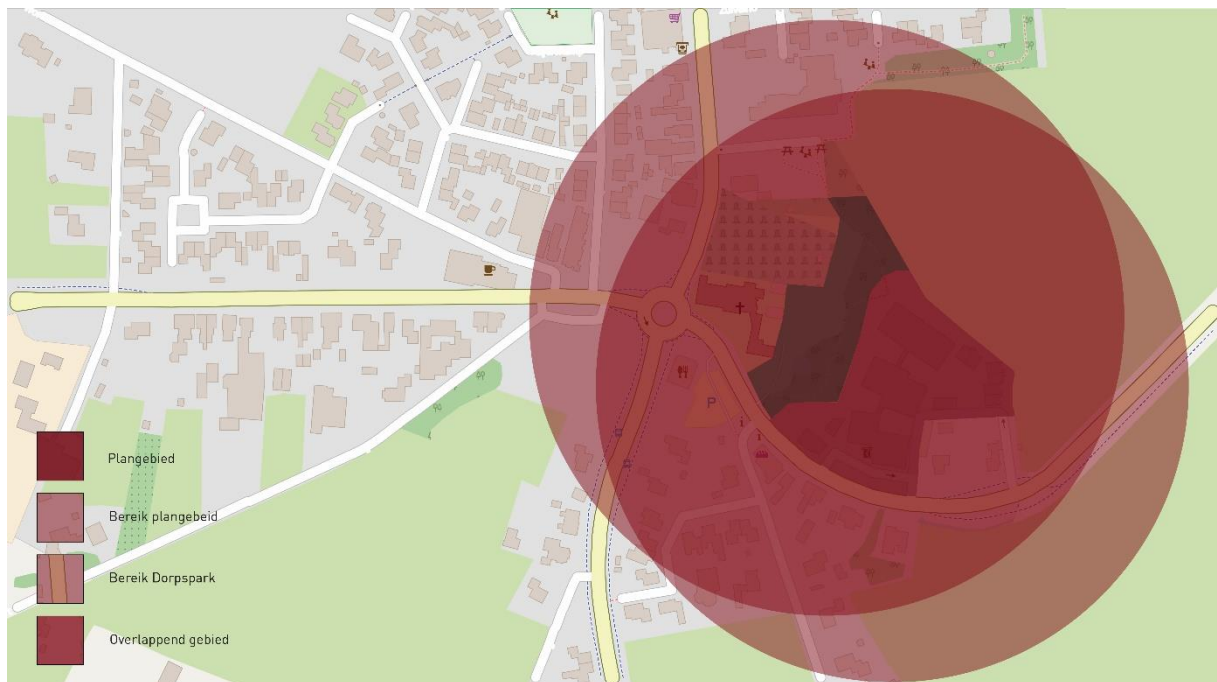
Figuur 5: Dichtheid

De dichtheid rondom De Theresiahof is gemiddeld. Dit heeft te maken met dat de projectlocatie zich in het dorp Bornerbroek bevindt. Bornerbroek is een redelijk klein dorp met ongeveer 1800 inwoners (Wikipedia, 2017). De bevolkingsdichtheid bestaat uit ongeveer 326 tot 2073 inwoners per km² (EduGIS, 2015). Wat opvallend is binnen de bevolkingsdichtheid, zijn de leeftijds categorieën van de desbetreffende omwonenden (EduGIS, 2015):

- 0 tot 14 jaar > 21%
- 15 tot 24 jaar 12%
- 25 tot 44 jaar 26 - 29%
- 45 tot 44 jaar 33 – 35 %
- Ouder dan 65 jaar > 20%

Uit deze gegevens is gebleken dat de meerderheid van de doelgroep bestaat uit huidige en toekomstige ouderen. Dit betekent dat een tuin welke aanspoort tot bewegen en die mogelijk in de toekomst gerealiseerd gaat worden, erg goed past binnen het huidige dorpsbeeld. In dit dorpsbeeld spreken ze over het vitaal houden van de huidige en toekomstige ouderen in Bornerbroek.

Uniciteit

Figuur 6: Uniciteit

De Theresiahof ligt in het Zuid- Oostelijke deel van het dorp Bornerbroek. De projectlocatie staat in verbinding met het dorpspark. Het is samen met dit dorpspark een van de weinige groene plekken in het dorp zelf. De gebruikers van het dorpspark kunnen dus makkelijk gebruik maken van de tuin van De Theresiahof, en andersom.

Een ander voordeel van de projectlocatie is dat het niet midden in het dorp ligt. De doelgroep wordt uitgedaagd om al een stukje te lopen voordat ze bij er zijn. Dit zal zorgen voor een positieve vitaliteit van de desbetreffende doelgroep. Ervan uitgaande dat de locatie bijdraagt aan een positieve vitaliteit van de doelgroep, kan gezegd worden dat de projectlocatie op een gunstige plek ligt.

Gemengde functies

Figuur 7: Gemengde functies

Er zijn veel verschillende functies rondom de projectlocatie. Zo is er een brievenbus, een bakker, een restaurant, een kerk en een basisschool in de nabije omgeving. Doordat deze functies in de omgeving van De Theresiahof zitten komen er mensen van verschillende leeftijden en achtergronden, op verschillende tijden van de dag, naar deze functies. Zo wordt er een brief op de post gedaan, brood gehaald, uit eten gegaan, een bezoek aan de kerk gebracht of de kinderen naar school gebracht en opgehaald.

De mogelijkheid dat de verschillende doelgroepen, na of voor het gebruik maken van de aanwezige functies in de omgeving, de projectlocatie bezoeken is aanwezig. De projectlocatie zal niet alleen gebruikt worden door de bewoners van De Theresiahof zelf maar ook door doelgroepen die wegens omstandigheden in de buurt zijn.

Verankering

Figuur 8: Verankering

Op de kaart van de verankering is te zien dat het plangebied aan een goede verbindingsweg grenst. Deze verbindingsweg loopt door het hele drop Bornerbroek. Het wegennetwerk dat weergegeven wordt op de verankeringkaart laat zien dat de verankering van de projectlocatie vooral geldt voor de omliggende wijken. Daarnaast is het goed bereikbaar voor veel personen die van verder komen. Zo is er een doorgaande weg, fietspaden, voetpaden en een bushalte waardoor De Theresiahof goed in verbinding staat met de omgeving. Zoals beschreven in factor een, het bereik, blijkt dat het theoretisch bereik vaak anders is dan het praktisch bereik. De mogelijkheid bestaat dat mensen die buiten het theoretisch bereik wonen, wel degelijk een bezoek brengen aan de locatie. Naast dat de tuin van De Theresiahof voornamelijk bedoeld is voor haar bewoners kunnen ook andere doelgroepen de locatie bezoeken. Mochten de aanbevolen aanpassingen uitgevoerd worden, dan krijgt de locatie een unieke functie.

Doordat de weg die voor het Theresiahof loopt een verbindingsweg is rijden hier de meeste auto's. Het voordeel is dat het geen verbindingsweg is die door een stad loopt, hierdoor is het niet de meest druk bezochte verbindingsweg. Ook rijden de auto's netjes binnen de aangegeven snelheid van maximaal 50 km/h, met af en toe een uitzondering. De kans is aanwezig dat ouderen zich niet veilig voelen langs deze weg.

Toegankelijkheid

Figuur 9: Entrees

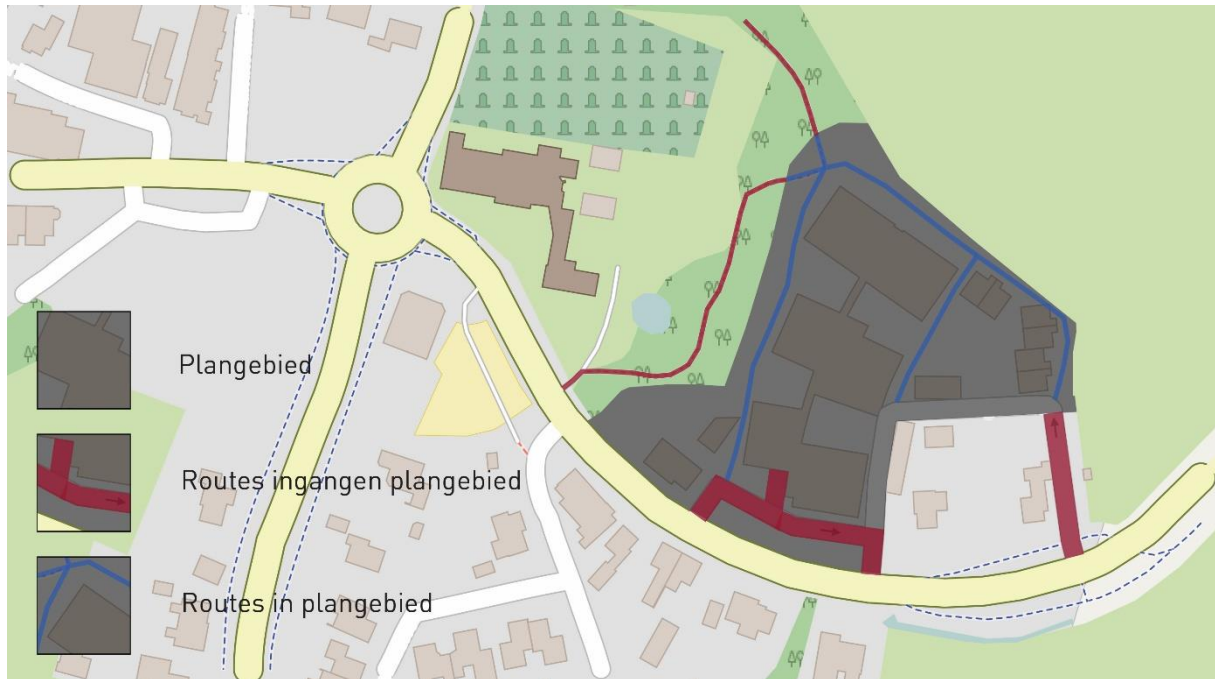
Figuur 10: Zichtbaarheid

Er zijn vijf ingangen naar De Theresiahof. Deze bevinden zich aan noord- en zuidkant van het plangebied wat zorgt voor een goede toegankelijkheid. De ingangen aan de noordkant zijn te voet bereikbaar en de ingangen aan de zuidkant zijn ingangen voor auto's van de bezoekers. Er is bij de zuidkant voldoende parkeergelegenheid, de desbetreffende parkeergelegenheid is wel gecreëerd voor bezoekers of werknemers van De Theresiahof en niet zozeer voor bezoekers van het dorpspark of de tuin. Op nog geen twee minuten loopafstand is een grotere parkeerplaats welke gebruikt kan worden door de bezoekers van het dorpspark of de tuin.

De ingangen zijn erg goed aangesloten op het omliggende routenetwerk. De noordelijke ingangen staan in verbinding met de aangrenzende wijk en de zuidelijke ingangen staan in verbinding met de doorgaande weg.

Tot slot is de zichtbaarheid minder goed. Momenteel is De Theresiahof en het aangewezen deel van de tuin voor het project (westkant van het gebouw) alleen vanaf de voorkant zichtbaar. Er is een mogelijkheid om de zichtbaarheid te bevorderen, dit doormiddel van het weghalen of snoeien van de beplanting aan de westkant van het plangebied.

Routes

Figuur 11: Routes

Zoals te zien op de routekaart is er geen grote variatie aan routes in het plangebied. De routing in het plangebied kent maar een route en dat is rondom het gebouw. Deze route staat wel in verbinding met het dorpspark en de omliggende wijk aan de noordkant. De meest gebruikte routes zijn dan ook de routes naar de ingangen van het plangebied. Naar verwachting zal de intensiteit van de routing van de tuin aan de westkant van het gebouw binnen toenemen.

De meeste routes worden voornamelijk gebruikt door de bewoners van De Theresiahof zelf met uitzondering van passanten. Deze willen de routes binnen het plangebied of het dorpspark nog wel eens gebruiken als afsnijroute naar bijvoorbeeld de bakker.

Het voordeel aan de geringe hoeveelheid verschillende routes is dat men een makkelijke toegang heeft tot de projectlocatie. Er zal niet snel iemand verdwalen en de passanten en bewoners van De Theresiahof en Bornerbroek komen bijna altijd langs deze desbetreffende tuin waardoor de gebruiksfrequentie positief zal worden bevonden. Men zal op deze manier sneller de projectlocatie bezoeken.

Gebruik en activiteiten

Het gebruik van de projectlocatie is op dit moment vrij eentonig; het zijn vooral de bewoners van De Theresiahof die buiten een rondje wandelen of even op een bankje gaan zitten. De projectlocatie heeft een grotere potentie voor veel meer verschillende gebruikersgroepen. Dit wordt op het moment niet benut wat met name komt door de vrij eentonige indeling van de huidige tuin. Hierdoor is de aantrekkelijkheid van de locatie niet optimaal. De projectlocatie heeft een grote potentie voor verschillende gebruiksmogelijkheden van verschillende leeftijdsgroepen. Het is op het moment vooral ingericht voor de bewoners van De Theresiahof en niet daarbuiten.

Er kan meer overlap gecreëerd worden met de omgeving. Zo zou de verbinding met het dorpspark en de basisschool beter benut kunnen worden. Het plangebied kan dus naast de huidige functie ook een functie in educatie, informatie en beweging krijgen. Dit niet alleen voor de bewoners van De Theresiahof en Bornerbroek maar ook voor bijvoorbeeld de basisschool of de bezoekers van het dorpspark.

Comfort en beeldvorming

De huidige tuin van De Theresiahof is visueel niet erg gevarieerd. Het heeft een eentonige sfeer zonder uitbundige beplantingskeuzes. Het oogt relatief saai. Zo bevindt zich er wintergroene beplanting en weinig tot geen voorjaarsbloeiers. Het grootste deel van het plangebied wordt gedomineerd door bebouwing, de rest van de ruimte door groen. Het aangrenzende dorpspark zorgt er voor dat de omgeving redelijk natuurlijk lijkt wat komt door de hoeveelheid bomen die op de overgang van De Theresiahof naar het dorpspark staan. Er loopt een pad rondom het gebouw met een optie om vanaf De Theresiahof naar het dorpspark of de basisschool te wandelen. Het is door deze uitwaaiers wel mogelijk om een klein rondje te lopen voor de bewoners. Een nadeel is daar de bestrating; de ouderen met een rollator vinden het vaak lastig om hier te wandelen. Ook het asfalt op de projectlocatie is verouderd en zorgt voor ongemakkelijke wandelsituaties. De paden hebben daarnaast een duidelijke rand waardoor de gebruiker zich naar verschillende elementen toe beweegt. Er zijn duidelijke knooppunten in het plangebied met duidelijke herkenningspunten. Hierdoor beweegt de gebruiker zich naar de verschillende herkenningspunten toe. (Lynch, 1960).

De voornaamste gebruikers zijn de bewoners van De Theresiahof. De meeste bewoners voelen zich aangetrokken door het groen of vinden het fijn om buiten te zijn en van de omgeving te genieten. Elke bewoner heeft een andere kijk op de schoonheid van natuur. Schoonheid is een subjectief begrip dat door verschillende mensen en in verschillende tijden anders beleefd wordt (Bakker, 2016). In bijlage drie wordt hier dieper op ingegaan. Doordat groen vaak als tijdloos wordt beschouwd zullen de bewoners van De Theresiahof de projectlocatie blijven beschouwen als een omgeving met schoonheid. Een mogelijk aangepaste tuin hoeft om deze reden niet af te doen aan de schoonheid van het plangebied. Door goed gebruik te maken van de keuzes in verschillende elementen zal de projectlocatie hier niet onder lijden.

Gezelligheid

In de tuin van De Theresiahof is weinig sprake van interactie tussen verschillende doelgroepen. De enige interactie die nu plaatsvindt is tussen de huidige bewoners. Dit komt mede doordat het geen verblijfslocatie is voor de andere doelgroepen. Mensen gaan vaak naar het aangrenzende dorpspark of gebruiken het als afsnijroute naar andere delen van het dorp. Hierdoor spreekt de tuin van De Theresiahof weinig tot geen andere doelgroepen aan wat vervolgens leidt tot een lage betrokkenheid. Door een betere overlap te creëren met de omgeving en draagvlak te creëren met de toekomstige tuin worden de andere doelgroepen gestimuleerd tot een grotere betrokkenheid. Hetzelfde geldt ook voor De Theresiahof. Dit heeft een positief effect op de huidige en toekomstige bewoners van De Theresiahof.

Conclusie

Het theoretische bereik van het plangebied is 400 meter (Simons & van Dorp, 2014). Dit theoretische bereik valt in de praktijk vaak tegen vanwege omliggende obstakels zoals in dit geval de doorgaande weg voor De Theresiahof. Nu is de tuin rondom het verzorgingstehuis voornamelijk voor de desbetreffende bewoners, in de toekomst zal naar verwachting de tuin ook meer omwonenden uit Bornerbroek aantrekken. Uit de dichtheid van de omliggende wijken kan geconcludeerd worden dat het grootste deel van de jongeren tussen de 15 en 24 jaar naar een grote stad verhuist. De bevolking in het dorp Bornerbroek bestaat voornamelijk uit ouderen en toekomstige ouderen. De toekomstige tuin zal dan ook goed passen in het Dorpsbeeld om de huidige en toekomstige ouderen vitaler te houden.

Een voordeel van de projectlocatie is dat het niet midden in het dorp ligt; de desbetreffende doelgroepen worden dan ook snel uitgedaagd om al een stukje te lopen voordat ze bij het plangebied zijn. Dit zal alleen maar meer zorgen voor een positieve vitaliteit van de doelgroep. Door de gemengde functies in de omgeving van De Theresiahof is het mogelijk dat verschillende doelgroepen de toekomstige tuin van De Theresiahof gaan gebruiken aanwezig. De toekomstige tuin zal dus niet alleen gebruikt worden door de bewoners van De Theresiahof zelf maar ook door doelgroepen die wegens omstandigheden in de buurt zijn.

Het wegnennetwerk dat weergegeven wordt op de verankeringskaart laat zien dat de verankering van het plangebied vooral geldt voor de omliggende wijken. Daarnaast is het goed bereikbaar voor veel personen die van verder komen. Zo is er een doorgaande weg, fietspaden, voetpaden en een bushalte waardoor De Theresiahof goed in verbinding staat met de omgeving. Doordat de weg die voor het Theresiahof loopt een verbindingsweg is rijden hier de meeste auto's. Het voordeel is dat het geen verbindingsweg is die door een stad loopt, hierdoor is het niet de meest druk bezochte verbindingsweg. Ook rijden de auto's netjes binnen de aangegeven snelheid van maximaal 50 km/h, met af en toe een uitzondering. De kans is dus aanwezig dat sommige ouderen zich om deze reden niet veilig voelen langs deze weg.

De verschillende entrees zorgen voor een goede toegankelijkheid van het plangebied. Aan de zuidkant is voldoende parkeergelegenheid welke wel gecreëerd is voor bezoekers of werknemers van De Theresiahof. Op nog geen twee minuten loopafstand is een grote parkeerplaats, deze kan gebruikt worden door de desbetreffende bezoekers van het dorpspark of de toekomstige tuin. Ook zijn de ingangen erg goed aangesloten op het omliggende routenetwerk. De zichtbaarheid van het plangebied is daarentegen minder goed, de toekomstige bewegingstuin zal zich aan de westkant van De Theresiahof bevinden waardoor deze niet goed zichtbaar is vanuit de omgeving. De meeste routes worden voornamelijk gebruikt door de bewoners van De Theresiahof zelf, met uitzondering van passanten. Deze willen de routes binnen het plangebied of het dorpspark nog wel eens gebruiken als afsnijroute naar bijvoorbeeld de bakker.

Het voordeel aan de geringe hoeveelheid verschillende routes is dat men een makkelijke toegang heeft tot de projectlocatie. Er zal niet snel iemand verdwalen en de passanten en bewoners van De Theresiahof en Bornerbroek komen bijna altijd langs deze tuin waardoor de gebruiksintensiteit positief zal worden bevonden. Ook zal men op deze manier sneller gebruik maken van de toekomstige tuin.

Er zou ook meer overlap gecreëerd kunnen worden met de omgeving. Zo zou de verbinding met het dorpsparkje en de basisschool beter benut kunnen worden. Het plangebied kan dus naast de huidige functie ook een functie in educatie, informatie en beweging kunnen krijgen. Dit geldt niet alleen voor de bewoners van De Theresiahof en Bornerbroek maar ook voor bijvoorbeeld de basisschool of de bezoekers van het dorpspark.

De huidige tuin van De Theresiahof is visueel niet erg gevarieerd. Het heeft een vrij eentonige sfeer met geen uitbundige beplantingskeuzes. Het oogt vrij saai. Zo bevindt zich er voornamelijk wintergroene beplanting en weinig tot geen voorjaarsbloeiërs. Het grootste deel van het plangebied wordt gedomineerd door bebouwing, de rest van de ruimte door groen. Het aangrenzende dorpspark zorgt er wel voor dat de omgeving redelijk groen oogt wat voornamelijk komt door de hoeveelheid bomen die op de overgang van De Theresiahof naar het dorpspark staan.

Er loopt een pad rondom het gebouw met een optie om vanaf De Theresiahof naar het dorpspark of de basisschool te wandelen. Het is door deze uitwaaiers wel mogelijk om een klein rondje te lopen voor de bewoners. Een nadeel is daar de bestrating; de ouderen met een rollator vinden het vaak lastig om hier te wandelen. Ook het asfalt op de projectlocatie is verouderd en zorgt voor ongemakkelijke wandelsituaties. Doordat groen vaak als tijdloos wordt beschouwd zullen de bewoners van De Theresiahof de projectlocatie blijven beschouwen als een omgeving met schoonheid. Een mogelijk aangepaste tuin hoeft om deze reden niet af te doen aan de schoonheid van het plangebied. Door goed gebruik te maken van de keuzes in verschillende elementen zal de projectlocatie hier niet onder lijden.

In de tuin van De Theresiahof is weinig sprake van interactie tussen verschillende doelgroepen. De enige interactie die nu plaatsvindt is interactie tussen de huidige bewoners. Mensen gaan vaak naar het aangrenzende dorpspark of gebruiken het als afsnijroute naar andere delen van het dorp. Door een betere overlap te creëren met de omgeving en draagvlak te creëren met de toekomstige tuin worden de andere doelgroepen gestimuleerd tot een grotere betrokkenheid. Hetzelfde geldt ook voor De Theresiahof. Dit heeft een positief effect op de huidige en toekomstige bewoners van De Theresiahof.

3.2 Perceptiewaarde

Bij de perceptiewaarde wordt er gekeken naar schoonheid van een locatie; “Wat is er te beleven?”, “Welke emoties roept de locatie op?” of “Wat waardeer je aan deze locatie?”.

Perceptiewaarden zijn elementen die belangrijk zijn voor de beleving van natuur: schoonheid, afwisseling, ruimtelijkheid, rust en stilte, avontuurlijkheid. Waarom vinden we mooi wat we mooi vinden?

Zoals eerder beschreven worden de volgende twee methodes toegepast:

- Eight Perceived Sensory Dimensions (Stigsdotter & Grahn, 2009)
- Informatie = Overleven (Kaplan & Kaplan, 1989)

Om aanbevelingen uit te brengen over de locatie bij De Theresiahof is onderzocht wat de huidige kwaliteiten met betrekking tot beleving zijn. Er zijn een aantal foto's gemaakt op locatie, hiervan zijn een paar uitgekozen welke diverse delen van het terrein weergeven. De twee methodes zijn op deze foto's toegepast waarna er vervolgens een eindoordeel bepaald is. Dit eindoordeel wordt meegenomen in het verdere onderzoek en zal ook meegenomen worden in de aanbevelingen.

Eight Perceived Sensory Dimensions

Deze methode is toegepast op vier locaties binnen de tuin van De Theresiahof, gericht op de overloop van deze tuin naar het dorpspark (dit geldt ook voor de methode van Kaplan & Kaplan). Hiervoor is gekozen omdat men, vanuit binnen, hierop uitkijkt. Uit de eerder beschreven literatuur blijkt dat, door het mooier en aantrekkelijker maken van een locatie, mensen sneller geneigd zijn om even een kijkje te gaan nemen.

Figuur 12 en 13: Locatie tuin De Theresiahof met diversiteit aan beplanting

Deze plek valt onder dimensie 6: rijk aan soorten. In de stuk van de tuin staan verschillende soorten planten welke in het bloeiseizoen een mooie afwisseling geven aan kleur en geur (op deze foto is dit nog niet te zien). De rijkheid aan bloemen zorgt ervoor dat er veel insecten aanwezig zijn. Dit zorgt voor een levendig beeld.

Mogelijk zou de diversiteit van de platensoorten nog verhoogd kunnen worden om zo de plek nog levendiger en 'rijker' te maken. Het bankje biedt een vrij beschutte plek in het groeiseizoen (de beplanting is op de foto nog niet zo hoog). Verbetering voor deze plek zou zijn om meer hoge planten te plaatsen welke ook het hele jaar door zorgen voor beschutting. Een andere mogelijkheid is het bankje wat meer naar rechts verplaatsen, dichterbij de struiken toe (zie onderstaande foto).

Figuur 14: Locatie tuin Theresiahof met verbindingspad naar basisschool en nabijgelegen wijk

Op bovenstaande foto kan links bij de aanwezige struiken een bankje geplaatst worden wat kan dienen als 'schuilplek'. De plek is beschermt door de omringde beplanting en creëert een uitzicht op het stuk tuin welke veel bloemen bevat. Op deze manier kan men de mensen langs zien komen die even een rondje maken door de tuin en/of die het pad volgen naar achter toe welke uitkomt bij de basisschool.

Figuur 15: Tuin De Theresiahof met verbindingspad naar dorpspark locatie 1

De locatie op bovenstaande foto biedt de mogelijkheid tot het creëren van de dimensies “rijk aan soorten” en “schuilplek”. Zoals te zien is heeft de beplanting (vrijwel) alleen maar de kleur groen. Door het plaatsen van diverse andere soorten planten met andere kleuren wordt de diversiteit aanzienlijk vergroot.

De aanwezige struiken bieden ruimte voor een schuilplek met als uitzicht het voetpad waar mensen die de tuin bezoeken voorbij komen lopen.

Figuur 16: Tuin De Theresiahof met verbindingspad naar dorpspark locatie 2

Op bovenstaande foto kan de dimensie “rijk aan soorten” gerealiseerd worden. De aanwezige beplanting is momenteel erg groen met weinig diversiteit. Het aanbrengen van diverse kleuren planten met verschillende kleuren bloemen kan dit vergroten. Ook is er ruimte voor een schuilplek, echter biedt de locatie welke is weergegeven op de vorige foto hier een betere mogelijkheid voor aangezien de aanwezige struiken wat wilder begroeid zijn.

Conclusie

De tuin biedt niet de gelegenheid voor het realiseren van alle dimensies. Zo kan de dimensie sereen niet in de tuin voorkomen omdat een kenmerk van deze dimensie is dat er geen invloeden van de buitenwereld te merken zijn. De tuin en het dorpspark omvatten een te kleine oppervlakte om dit te verwezenlijken, naast het feit dat de nabijgelegen weg te horen is. De dimensies natuur en ruimte/kamer kunnen ook niet goed tot hun rechts komen. De tuin omvat geen verwilderde locatie waar de natuur voorop staat en er zijn overduidelijk genoeg paden aanwezig. Wel is het zo dat je, vanuit de tuin van De Theresiahof, een ander soort omgeving binnenstapt als je het dorpspark in loopt.

De dimensie feestelijk wordt een paar keer per jaar gerealiseerd doordat er op het grasveldje naast het dorpspark jaarlijks een paar evenementen plaatsvinden. In de tuin van De Theresiahof zijn een paar grasveldjes aanwezig waar eventueel iets soortgelijks georganiseerd zou kunnen worden. De kans dat dit zal gebeuren is echter klein; men heeft het grasveld dat naast het dorpspark ligt hiervoor aangewezen. In de tuin van De Theresiahof zijn geen cultuurhistorische elementen aanwezig. Daarentegen ligt er, tussen het dorpspark en de kerk, een gedenkmonument voor de gevallen slachtoffers van de 2^e Wereldoorlog. Daarnaast ligt er, tussen het dorpspark en de basisschool, een grote kei welke lang geleden opgegraven is.

Waar de tuin wel duidelijk mogelijk voor biedt zijn de dimensies schuilplaats en rijk aan soorten. Deze dimensies zijn op enkele plekken in de tuin al aanwezig, maar kunnen op meerdere plekken nog gerealiseerd worden. Met name het mogelijk maken van de dimensie rijk aan soorten biedt een toegevoegde waarde voor de tuin.

Informatie = Overleven

Voor het toepassen van deze methode zijn een aantal plekken in de tuin uitgekozen welke voornamelijk de overgang van de tuin naar het dorpspark vormen. Ook is bij deze methode het dorpspark meegenomen. De voorkeursmatrix wordt op deze plekken toegepast. De uitwerkingen staan hieronder beschreven.

Figuur 17: Locatie tuin De Theresiahof met zitgelegenheid

Tabel 2: Voorkeursmatrix Kaplan & Kaplan toegepast op locatie figuur 17

	Begrijpen	Verkennen
Immediate > now (2D)	<p>Samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> -Grasveld en bos: 2 deelgebieden -Het aanwezige pad zorgt voor een duidelijke scheiding tussen de 2 deelgebieden -De overgang van een open terrein naar bos komt op meerdere plekken voor, dit kan herkenbaar zijn voor mensen 	<p>Complexiteit</p> <ul style="list-style-type: none"> -Er zijn verschillende planten aanwezig -De aanwezige planten zijn vrijwel allemaal groen waardoor er weinig 'leven' in zit -De dikke boom links valt erg op doordat hij de enige is op de locatie
Inferred or predicted > future (3D)	<p>Leesbaarheid</p> <ul style="list-style-type: none"> -De grote boom links in beeld is uniek in de aanwezige opstand -Het aanwezige pad kronkelt langs de bosrand, het aanwezige bankje samen met de lantaarnpaal kan als herkenningspunt worden gezien doordat het 'in die bocht' van het pad ligt 	<p>Mysterie (suggestie dat er meer te zien is nodigt uit tot verder verkennen)</p> <ul style="list-style-type: none"> -De bebouwing die achter het bos gelegen is, is redelijk goed te zien -De bosjes rechts op de foto zorgen ervoor dat niet goed te zien is waar het pad heen loopt; de aanwezige lantaarnpaal die rechts op de achtergrond te zien is verpest dit effect

Figuur 18: Tuin De Theresiahof met verbindingspad naar dorpspark locatie 1

Tabel 3: Voorkeursmatrix Kaplan & Kaplan toegepast op locatie figuur 18

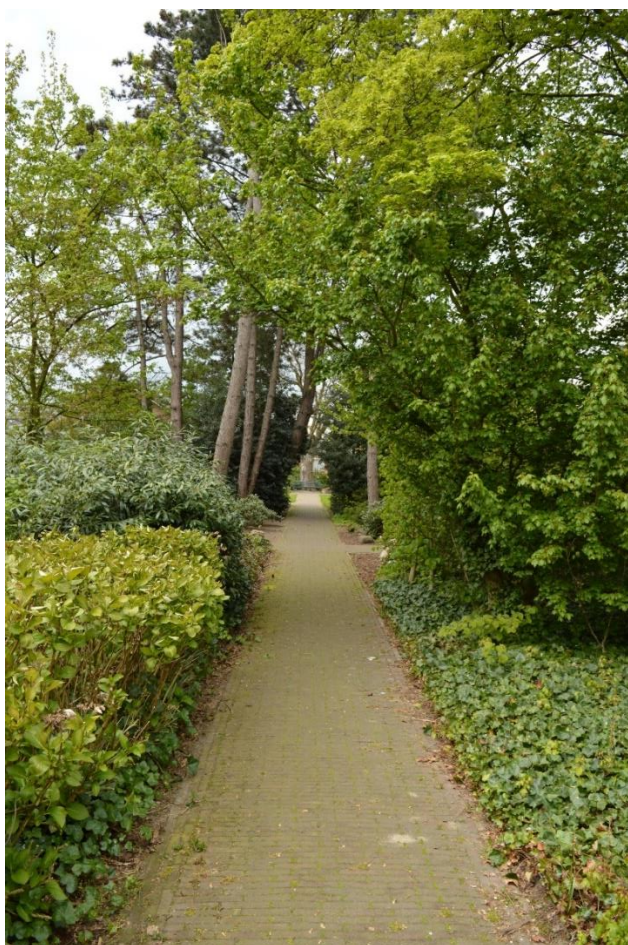
	Begrijpen	Verkennen
Immediate > now (2D)	<p>Samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> -Grasveld en bos: 2 deelgebieden -Het aanwezige pad zorgt voor een duidelijke scheiding tussen deze 2 deelgebieden -De overgang van een open plek naar bos komt op meerdere plekken voor, dit kan herkenbaar zijn voor mensen 	<p>Complexity</p> <ul style="list-style-type: none"> -Diverse planten en bomen aanwezig -Ook hier weinig kleur aanwezig; dit zorgt ervoor dat de plek beter in 1 opzicht te bevatten is
Inferred or predicted > future (3D)	<p>Leesbaarheid</p> <ul style="list-style-type: none"> -Bebouwing aanwezig -De lantaarnpaal op de hoek van de kruising kan als herkenningspunt dienen 	<p>Mysterie (suggestie dat er meer te zien is nodigt uit tot verder verkennen)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Vanaf de kruising loopt er een pad links het bos in; er is niet goed te zien waar dit pad heen loopt -Er is niet goed te zien wat er zich achter de bebouwing bevindt -Er is niet goed te zien wat er achter de bosjes rechts bevindt

Figuur 19: Tuin De Theresiahof met verbindingspad naar dorpspark locatie 2

Tabel 4: Voorkeursmatrix Kaplan & Kaplan toegepast op locatie figuur 19

	Begrijpen	Verkennen
Immediate > now (2D)	<p>Samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> -Open plek en bos: 2 deelgebieden -Het pad zorgt voor een duidelijke scheiding tussen de 2 deelgebieden -De overgang van een open plek naar bos komt wel vaker voor waardoor mensen dit mogelijk herkennen 	<p>Complexiteit</p> <ul style="list-style-type: none"> -Diverse planten en bomen aanwezig -Ook hier weinig kleurverschil (allemaal groen)
Inferred or predicted > future (3D)	<p>Leesbaarheid</p> <ul style="list-style-type: none"> -De aanwezige windvanger vormt een heel duidelijk herkenningspunt doordat er hier maar 1 van aanwezig is op Theresiahof -Mogelijk vormt de struik rechts op het grasveld ook een duidelijk herkenningspunt; deze situatie doet zich maar 1 keer voor 	<p>Mysterie</p> <ul style="list-style-type: none"> -Het is niet goed te zien waar het pad uitkomt dat het bos in loopt

Figuur 20: Dorpspark

Tabel 5: Voorkeursmatrix Kaplan & Kaplan toegepast op locatie figuur 20

	Begrijpen	Verkennen
Immediate > now (2D)	<p>Samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> -1 deelgebied: er is, zoals bij de andere locaties wel is, geen open plek aanwezig waardoor meerdere deelgebieden ontstaan 	<p>Complexiteit</p> <ul style="list-style-type: none"> -Veel soorten planten en struiken -Weer weinig variatie in kleuren -De onoverzichtelijkheid draagt wel bij aan het niet in 1 keer kunnen bevatten van alles
Inferred or predicted > future (3D)	<p>Leesbaarheid</p> <ul style="list-style-type: none"> -Deze locatie heeft geen duidelijke herkenningspunten -De struiken op de achtergrond vormen een soort poort, dit zou nog het meest in de buurt komen van een herkenningspunt 	<p>Mysterie</p> <ul style="list-style-type: none"> -Het is niet goed te zien waar de afwijkende paden uit zullen de komen. Er zijn diverse struiken aanwezig waarbij men niet kan zien wat er zich achter bevindt

Figuur 21: Locatie tuin De Theresiahof met coniferen

Tabel 6: Voorkeursmatrix Kaplan & Kaplan toegepast op locatie figuur 21

	Begrijpen	Verkennen
Immediate > now (2D)	<p>Samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> -3 deelgebieden: bos (links) bossages (rechts) en open veld (achtergrond) -Grenzen tussen deelgebieden zijn duidelijk te zien -Mogelijk komt dit herkenbaar over op mensen -Er is bebouwing te zien 	<p>Complexiteit</p> <ul style="list-style-type: none"> -Veel verschillende soorten vormen -Weinig kleurvariatie maar wel een hoge verscheidenheid in textuur. Dit vermoedelijk het in 1 keer kunnen bevatten van de locatie
Inferred or predicted > future (3D)	<p>Leesbaarheid</p> <ul style="list-style-type: none"> -De 2 coniferen rechts van het pad vormen samen een goed herkenningspunt, hetzelfde geldt voor de buxushaagjes die op de achtergrond te zien zijn 	<p>Mysterie</p> <ul style="list-style-type: none"> -Op de achtergrond is te zien dat het pad (ook) links het bos in slaat. Waar het naartoe loopt kan hier niet uit worden opgemaakt. -De 2 coniferen verslechteren het zicht, dit zorgt voor onoverzichtelijkheid. -Er kan ook niet gezien worden wat er zich achter de bebouwing bevindt. <p>Door bovengenoemde punten wordt het mysterie van de plek vergroot wat uitnodigt tot verkennen</p>

Figuur 22: Locatie tuin De Theresiahof met een diversiteit aan beplanting

Tabel 7: Voorkeursmatrix Kaplan & Kaplan toegepast op locatie figuur 22

	Begrijpen	Verkennen
Immediate > now (2D)	<p>Samenhang</p> <ul style="list-style-type: none"> -Verschillende soorten deelgebieden (open veld, lage bossages en bos) -Duidelijke grenzen tussen de deelgebieden 	<p>Complexiteit</p> <ul style="list-style-type: none"> -Dit deel van de tuin heeft de hoogste diversiteit aan beplanting, er zijn veel verschillende kleuren en vormen aanwezig. Dit bemoeilijkt het in 1 keer kunnen bevatten van de plek. Wel wordt dit wat makkelijker gemaakt doordat de beplanting aan de lage kant is. Dit maakt de plek wat overzichtelijker
Inferred or predicted > future (3D)	<p>Leesbaarheid</p> <ul style="list-style-type: none"> -De buxushaagjes komen niet elders voor in de tuin, zij vormen een goed herkenningspunt 	<p>Mysterie</p> <ul style="list-style-type: none"> -De plek is een overzichtelijke plek (veel lage beplanting). Waar de paden welke naar links en naar achter lopen uitkomen is echter niet te zien. Dit nodigt uit om ook daar even een kijkje te nemen

In de tuin zijn genoeg herkenningspunten aanwezig welke bestaan uit de grote boom met de dikke stam, de 2 coniferen langs het voetpad en de windvanger. De tuin is op veel plekken groen maar biedt wel mogelijkheid tot het vergroten van de diversiteit van kleuren en geuren. De verschillende 'deelgebieden' worden op veel plekken duidelijk begrensd door de aanwezige paden. Op een paar plekken zijn wat muren van bebouwing te zien, de beleving op deze plekken zou vergroot worden als deze manier door middel van een natuurlijke afscheiding bedekt zouden worden. Naast de mogelijkheid tot het vergroten van de diversiteit biedt de tuin ook ruimte voor het realiseren van een schuilplek.

De locatie is niet heel groot waardoor het makkelijker wordt om de weg terug te vinden. Toch is het handig om er niet van uit te gaan dat iedereen gelijk de weg terugvindt; herkenningspunten zijn dan ook van belang. Deze zijn voldoende op de locatie aanwezig. De verschillende 'deelgebieden' (bijvoorbeeld grasveld, struiken) worden goed van elkaar gescheiden door de aanwezige paden waardoor de overzichtelijkheid wordt vergroot. Op meerdere plekken lopen/slaan de paden met een bocht om door middel van een kruising een andere richting op. Door de aanwezige beplanting is vaak niet te zien waar heen precies wat uitnodigt tot verkennen.

Er is veel groen aanwezig op de locatie. Wat opvalt is dat op veel plekken de beplanting voornamelijk de kleur groen bevat wat minder bijdraagt aan de beleving van de plek. Het stuk tuin met het bankje heeft de hoogste diversiteit aan planten en kleuren (is nog niet op de huidige foto te zien). Op de plekken welke voornamelijk of vrijwel helemaal groen zijn zou de beleving verhoogd kunnen worden door de diversiteit aan planten te verhogen. Verschillen in kleur, geur en vorm spelen hierbij een belangrijke rol. Ook zijn er op een paar plekken kale muren van de aanwezige bebouwing te zien; deze muren minder opvallend maken door er beplanting voor te zetten zou een positieve bijdrage leveren voor de beleving. Verder bieden de aanwezige struiken ruimte om een schuilplek te realiseren; het bankje dat op dit moment in de tuin aanwezig is kan wel dienen als schuilplek maar wordt omringd door beplanting dat de plek niet jaarrond beschut houdt. In het bloeiseizoen wordt de plek wel omringd door verschillende bloemen, het zou daarom een beter idee zijn om de schuilplaats wat meer naar rechts te realiseren. De struiken die daar staan zijn hoger en groter waardoor de plek meer beschut wordt. Daarnaast is er nog wel uitzicht op het stuk tuin met bloemen. Als laatste zou er een schuilplek aan de linkerkant van de tuin gerealiseerd kunnen worden, op die plek staan ook hogere struiken die door elkaar groeien. Men heeft dan als uitzicht het voetpad waar de mensen langskomen die door de tuin lopen.

4. Literatuur; Invloed van natuur en bewegen op ouderen

Er is al vaker onderzoek gedaan naar het effect van tuinen en natuur op het welzijn van ouderen. Deze eerder gedane onderzoeken kunnen gebruikt worden in dit project om de wijze van onderzoek of analyses doen te onderbouwen. De positieve invloed van lichamelijke beweging op ouderen is een belangrijk onderdeel voor De Theresiahof en wordt dus ook behandeld. Op deze manier kan de gevonden bestaande literatuur handvaten geven aan het project. Naast het onderbouwen van gemaakte keuzes kunnen er doormiddel van literatuurstudie ook nieuwe inzichten worden opgedaan. De gevonden resultaten van de onderzoeken zullen worden gekoppeld aan de situatie van De Theresiahof; zo is direct duidelijk wat het betreffende onderzoek te maken heeft met dit project.

In de natuur actief zijn is gezond voor mensen, het bevordert de gemoedstoestand in positieve zin. Tevens is er een positieve relatie tussen het cognitief herstel van personen en natuur (Gatersleben, 2013). Er blijkt ook dat deze positieve effecten van natuur bij ouderen en kinderen het duidelijkst zijn, dit sluit dan ook goed aan bij dit project.

Uit onderzoek van de Universiteit Wageningen blijkt dat het draagvlak voor aanleggen van natuur ten opzichte van 1997 gehalveerd is (Elands, 2010). Dit is een zorgelijke ontwikkeling omdat uit onderzoek blijkt dat natuur belangrijk is voor ons algemene welzijn en gezondheid (Vlekken, 2017). Juist in dit project zijn deze resultaten interessant omdat een groot deel van het onderzoek gebaseerd is op het meten van draagvlak in een gemeenschap.

Natuur heeft positieve effecten op de gezondheid; dit blijkt uit onderzoeken (Vries, Maas, & Kramer, 2009). Het is stress reducerend, het geeft mensen meer reden tot lichaamsbeweging en mensen die in een groene omgeving wonen hebben doorgaans een hoge mate van sociale samenhang. Er is experimenteel onderzoek gedaan door de (Gezondheidsraad, 2004) en hieruit is gekomen dat de positieve effecten van natuur beschouwd kunnen worden als aangetoond. Het kijken naar groen alleen leidt al tot de werking van de positieve effecten. De gezondheidsraad heeft in het onderzoek vooral de preventieve gezondheidswerking van groen meegenomen waarbij de focus ligt op openbaar groen. Daarmee wordt niet het directe contact dat er met de natuur is bij tuinieren en dergelijke bedoeld maar bijvoorbeeld een wandeling door een park, tuin of bos. Deze studies en onderzoeken sluiten goed aan bij de tuin van De Theresiahof omdat het een openbare tuin is voor iedereen, de werking van de tuin zal dus positieve effecten hebben op een breder draagvlak dan alleen de bewoners van De Theresiahof.

Het therapeutisch gebruik van natuur is onderzocht door (Lewis, 2005), (Lewis, 1990). De interactie met natuur, doormiddel van tuinieren en tuintherapie wordt de 'participatory mode' genoemd. In het boek (Keith G & Krasny, 2013) worden de positieve effecten genoemd naar aanleiding van de eerder bovengenoemde onderzoeken. Participatie in het bewerken en maken van groene gebieden levert intensere, langer doorgaande emotionele en psychologische positieve effecten in vergelijking met het alleen kijken naar natuur (Lewis, 1990). Het effect van kijken naar natuur levert ook positieve effecten, maar tuinieren heeft een groter effect doordat er een verantwoordelijkheidsgevoel voor de mensen naar boven komt als de planten zelf verzorgd worden. Uit de resultaten van het onderzoek met de doelgroep en actoren zal blijken of deze in lijn zullen zijn met de 'participatory mode' waarbij de positieve effecten van natuur in werking kunnen treden.

Alleen het kijken naar groen al heeft een stressreducerende werking en herstelt het concentratievermogen. Er zijn twee theorieën die deze werking van natuur aantonen: De psycho-evolutionaire theorie (Ulrich, 1983) en de voorkeursmatrix van (Kaplan & Kaplan, 1989). Het onderzoek van Ulrich ging als volgt: een groep patiënten die dezelfde operatie hadden ondergaan werden in twee groepen gesplitst. De ene groep had uitzicht op een muur, en de andere groep had uitzicht op bomen.

Tijdens het herstel van de operatie werden verschillende effecten waargenomen tussen de twee groepen. De groep patiënten met uitzicht op bomen had minder pijnstillers nodig, patiënten bleven gemiddeld korter in het ziekenhuis en er werden minder negatieve opmerkingen van verpleegsters waargenomen. Bij De Theresiahof zijn genoeg ramen die uitkijken op de tuin, dit kan met meer groen in de tuin leiden tot meer positieve effecten op de ouderen. De theorie van Kaplan & Kaplan wordt uitgebreid beschreven hoofdstuk 3.2.

Uit eerdere studies naar de relaties tussen mens en natuur van (Vries, Maas, & Kramer, 2009), bleek uit een analyse van 10.000 personen dat er een positieve relatie bestaat tussen de hoeveelheid groen in de omgeving en de gezondheid van de daar wonende personen. (Vries, 2014) Heeft de resultaten uit het onderzoek van 2009 bevestigd met recentere data en een specifiekere omschrijving van de hoeveelheid groen in de omgeving. Als er in Bornerbroek doormiddel van de nieuwe tuin er meer natuurlijke plekken komen, dan zal de tuin een positief effect hebben op meer dan alleen de bewoners van De Theresiahof.

Het verband tussen de aanwezigheid van de hoeveelheid groen in een wijk en de drang om naar buiten te gaan van bewoners is in 1997 onderzocht door (Coley, Kuo, & Sullivan, 1997). Hieruit kwam naar voren dat de aanwezigheid van bomen het gebruik van de openbare ruimte significant verhoogt. Wel kan een rol gespeeld hebben dat de bomen in de zomer schaduw geven waardoor meer mensen op deze locatie naar buiten gegaan zijn. (Gezondheidsraad, 2004). Het gebruik van variatie in de tuin is belangrijk. Niet alleen bloemen of tuinier planten zijn nodig maar ook hogere beplanting, blijkt uit dit onderzoek.

Het natuurcircus wilt ouderen met kinderen verbinden doormiddel van natuurlijke activiteiten. Als kinderen samen met ouderen leren over planten, dieren en/of het milieu valt er op te merken dat kinderen dit heel leuk vinden. Aan de ouderen is te zien dat het een doorbreking is van het dagelijkse ritme waardoor ze weer helemaal opleven. (Natuurcircus, 2017). Voor de situatie van De Theresiahof is dit een goed initiatief, De Theresiahof is namelijk dichtbijgelegen aan de basisschool.

“In hoeverre heeft natuurbeleving een positieve werking op ouderen?” is de vraag die (Stichting Natuurlijk Genieten, 2017)(SNG) zichzelf stelde en onderzoek naar deed. Het onderzoek is opgedeeld in twee delen: deel één van het onderzoek gaat over de meerwaarde van natuurbeleving op het welzijn van ouderen. Deel twee gaat over de aanwezigheid van natuurbeleving en natuuractiviteiten in de ouderenzorg. Er is gebruik gemaakt van telefonische gesprekken met begeleiders van zorginstellingen en er is bronnenonderzoek gedaan. Hieruit is gekomen dat ouderen over het algemeen gevoeliger zijn voor hun omgeving en vaker te maken krijgen met eenzaamheid, depressie of dementie. Door dit te koppelen aan eerder gevonden literatuur over dit onderwerp kan opgemaakt worden dat ouderen veel baat bij natuuractiviteiten kunnen hebben. (Diek, Garssen, Heitman, Loon, & Weijters, 2004). Als er beweegonderdelen geplaatst worden is het belangrijk dat er begeleiding aanwezig is zodat er gebruik van wordt gemaakt. Volgens SNG zijn de positieve effecten van natuuractiviteiten in zes categorieën op te delen: herinneringen, vervulling sociale behoeften, gevoel van eigenwaarde, stimulering zintuigen, genezing en opdoen van kennis. Deze categorieën helpen in dit project om ideeën op te doen hoe de inrichting van de tuin eruit zou kunnen zien en welke onderdelen belangrijk zijn.

Tuintherapie is een steeds groter wordende vorm van activiteiten die georganiseerd worden voor ouderen. Tuintherapie is het werken met levend materiaal, het doet iets uit zichzelf. Ontkiemen, groeien, bloeien en afsterven. Deze processen herhalen zich. Dit biedt structuur en het gevoel van voldoening, als er zelf aan gewerkt is. (Wat is creatieve therapie tuin, 2017). De effecten van tuintherapie zijn onderzocht op de sociale en psychologische vlakken door (Andreoli, 2003). Het gevoel van sociale integratie, toename van zelfvertrouwen en het gevoel van eigenwaarde zijn de belangrijkste positieve effecten van tuintherapie.

Tuintherapie kan binnen en buiten worden gedaan; als het maar een groen karakter heeft. Het gebruik maken van seizoen tafels of werktafels verbetert de betrokkenheid van ouderen, en het gevoel van kwaliteit van leven wordt verhoogd. Uit de gesprekken met de doelgroep en actoren moet blijken of zij het werken in de tuin een goede toevoeging vinden.

Uit onderzoek van het Nederlands Instituut voor Onderzoek van de Gezondheidszorg blijkt dat bewoners in buurten waar veel groen aanwezig is een betere gezondheid hebben. Dit positieve verband is onderzocht onder heel de bevolking. Het betrof interviews uit een steekproef van 17.000 mensen uit een patiëntenbestand, er is rekening gehouden met omgevingskenmerken (percentage groen) vanuit het CBS, hieruit is een statistische analyse gedaan tussen het verband van woonomgeving en gezondheid. In het onderzoek is rekening gehouden met leeftijd, geslacht en sociaal economische kenmerken. Uit de resultaten kan opgemaakt worden dat onder andere de relatie tussen het groen in de buurt en een betere gezondheid bij ouderen groter was dan bij andere groepen. (Gezondheidsraad, 2004). Dit is interessant omdat de effecten bij ouderen het grootst zijn, en de doelgroep in dit project ouderen zijn. Met behulp van de tuin is er meer groen aanwezig in de buurt en zou zo het positieve effect kunnen versterken van een groene buurt.

Naast contact met mensen kunnen ouderen doormiddel van mens-dier relaties de basale sociale behoeften van vervullen. Dit is bevestigd doormiddel van katten plaatsen op een afdeling in een psychogeriatrisch verpleeghuis. (Enders-Slegers, 2000). Uit dit onderzoek bleek dat de mensen die een huisdier op de kamer kregen voor tien dagen er een aantal effecten optraden: De proefpersonen hadden meer positieve emoties en er was een grotere algemene alertheid bij de personen. Een belangrijk punt van de dieren is het waarnemen en reageren op non-verbaal gedrag van de mensen, de dieren nemen zelf initiatief en dat kan een bewoner het gevoel geven dat die begrepen, gewaardeerd, geaccepteerd en geliefd wordt. (Olbrich, 1995) . Deze studie geeft aan dat dieren in de tuin een goed idee zijn, het houdt de tuin levendig en is goed voor de mentale gesteldheid van de bewoners van De Theresiahof.

Het andere doel van de tuin is om ouderen meer in beweging te krijgen. Waarom zouden ouderen meer moeten bewegen? Er zijn drie grote voordelen van beweging voor ouderen. Bewegen vertraagd de processen van het ouder worden, hierbij gaat het erom dat een aantal verouderingsprocessen worden vertraagd door bewegen: Afname botdichtheid, afname spiermassa, afname conditie en afname lenigheid. Bewegen houdt ouderen gezond en vitaal: Het risico op chronische aandoeningen zal verminderd worden, Het brein blijft in conditie waarbij deze effecten vooral gelden voor het geheugen, door in beweging te blijven als oudere zal de balans en mobiliteit van het lichaam zo lang mogelijk op niveau blijven en de botten, gewrichten en spieren worden soepel gehouden door beweging. Bewegen geeft een goed gevoel: Doormiddel van beweging zal een oudere eerder in contact komen met andere ouderen, bewegen geeft energie en bewegen geeft een gevoel van voldoening. (Wat is het belang van Meer Bewegen op latere leeftijd?, 2017). De meeste positieve werkingen van beweging voor ouderen zijn dat deze mobieler blijven en meer zelfstandig. Dit past goed in het dorpsbeeld van Bornerbroek 'actief betrokken' de ouderen kunnen doormiddel van beweging in de tuin langer betrokken blijven bij het dorp.

5. Referenties

Hieronder zijn de uitkomsten per referentie beschreven. Deze worden meegenomen in het onderzoek en de op te stellen aanbevelingen. Om zo tot goede aanbevelingen te komen die een daadwerkelijke bijdrage leveren aan de mogelijk toekomstige beleef- en beweegtuin van De Theresiahof.

5.1 Verzorgingstehuis Heijendaal

Verpleeghuis Heijendaal gelegen in Arnhem heeft sinds 2015 een nieuwe buitentuin. Op de website staat dat dit een bewegingstuin is. Dit gaf aanleiding om een referentiebezoek in te plannen.

Er is een rondje gelopen door de tuin. De onderdelen die opvielen waren de aanwezigheid van dieren en bewegingsmogelijkheden.

Op het eerste oog lijkt dit een geschikte tuin voor ouderen, die op een goede manier is ingedeeld met genoeg variatie. Bij binnenkomst in de tuin staat een volière en een hok waar cavia's rondlopen. Verder zijn er diverse soorten planten in de tuin. Er staan twee tuinier bakken op hoogte waar de ouderen zelf groenten/kruiden kunnen verbouwen en verzorgen. In de tuin staan ook nog verschillende beweegapparaten; twee zitfietsen en twee bewegingsapparaten. Deze zijn bedoeld om de soepelheid van de spieren en de hand- oog coördinatie van ouderen bij te houden. Verdere benoemwaardige aspecten van de tuin zijn loslopende kippen, een grote metalen xylofoon voor beleving van geluiden, er staat een struik met eetbare bessen en er is een waterpomp aanwezig zodat de ouderen zelf water kunnen oppompen voor de plantenbakken.

Uit het gesprek met een medewerker van verpleeghuis Heijendaal kwamen de volgende bevindingen: De bewegingsapparaten in de tuin worden vrijwel nooit gebruikt. Als de ouderen in de tuin komen is dat vaak met kleinkinderen, om bij de dieren te gaan kijken. Er worden geen activiteiten georganiseerd voor in de tuin. De georganiseerde bewegingsactiviteiten worden binnen gedaan.

Conclusie

De bewegingsapparaten in de tuin worden niet gebruikt als er niks wordt opgezet of georganiseerd. De aanwezigheid van dieren spoort de ouderen aan om naar buiten te gaan, het houdt de levendig. Als de tuin leuk is voor kinderen komen die vaker, waardoor de ouderen mee de tuin in gaan. Het gebruik van de moestuinen op hoogte is erg afhankelijk van de interesse van de bewoners.

Figuur 13, 24 en 25: Referentiebezoek Heijendaal

5.2 Verzorgingstehuis Klinkenberg

Als tweede referentie is de bewegingstuin van De Klinkenberg in Ede bezocht. Dit omdat bij het eerste bezoek aan de tuin van Heijendaal naar voren is gekomen dat de bewegingstoestellen niet of nauwelijks gebruikt worden.

De tuin is bezocht en geobserveerd. In de tuin staan houten hometrainers en diverse attributen om oefeningen mee te doen, waaronder het soepel houden van de armen. Het terrein bestaat uit een grasveld waar een voetpad doorheen loopt.

Er is naast de bewegingstuin ook een mini kinderboerderij aanwezig met diverse dieren waaronder herten en ganzen. Een vrouw staat samen met haar zoon en kleinzoon de dieren te voeren.

Na het observeren van de tuin zijn er vragen gesteld aan het personeel en aan de bewoners. Hieruit kwam naar voren dat er niet veel gebruik wordt gemaakt van de bewegingsapparaten. Er wordt met enige regelmaat naar de aanwezige dieren gelopen, voornamelijk met familieleden. Vooral de kinderen maken af en toe gebruik van de apparaten. Ook is er geen activiteitenclub opgezet, met betrekking tot het gebruik maken van de apparaten. Wel zijn er diverse fysiotherapeuten en coaches die gebruik mogen maken van de toestellen. Het komt niet vaak voor dat hier gebruik van wordt gemaakt.

Conclusie

De bewegingsapparaten die in de bewegingstuin van De Klinkenberg staan worden (bijna) niet gebruikt. Er is geen activiteitenclub opgezet die het gebruik hiervan kan ondersteunen en vergroten. De mini kinderboerderij nodigt uit om met elkaar, of de familie naar toe te wandelen. Op deze manier zijn de ouderen in beweging.

De tuin van De Klinkenberg heeft, in tegenstelling tot de tuin van De Theresiahof, bewegingsapparaten en dieren. Uit de conclusie is gebleken dat de bewegingsapparaten nauwelijks gebruikt worden door de ouderen. De aanwezigheid van dieren spoort aan om een wandelingetje te maken. Dit is een mogelijke toevoeging in de tuin van De Theresiahof. Hierdoor worden de ouderen uitgedaagd om in beweging te zijn.

Figuur 26 en 27: Referentiebezoek De Klinkenberg

5.3 Verzorgingstehuis Lorentzhuis

De sociaalruimtelijke analysemethode onderscheidt negen factoren die een mogelijke verklaring bieden voor het gebruik van een plangebied;

1. Dichtheid;
2. Uniciteit;
3. Gemengde functies;
4. Verankering;
5. Toegankelijkheid;
6. Routes;
7. Gebruik en activiteit;
8. Beeldvorming en comfort;
9. Gezelligheid

De eerste drie factoren, dichtheid, uniciteit en gemengde functies, zeggen iets over de potentiële bezoekers van het plangebied. Aan de hand van de factoren verankering, toegankelijkheid en routes, wordt het routenetwerk in en om het plangebied onderzocht. De laatste drie factoren, gebruik en activiteit, comfort en beeldvorming en gezelligheid, gaan over het plangebied zelf (De Jong, 2010).

Het Lorentzhuis te Velp is bezocht als referentiestudie. Uit vooronderzoek is gebleken dat de tuin van dit verzorgingstehuis goed aansluit op het project van de toekomstige tuin bij De Theresiahof. Hieronder is de opgedane informatie beschreven:

Bereik, dichtheid, uniciteit en gemengde functies

De factoren *bereik*, *dichtheid*, *uniciteit* en *gemengde functies* zeggen iets over de potentiële bezoekers van het plangebied, zowel op buurt-, wijk- of stadsniveau. Deze factoren geven legitimiteit aan het bestaan van een plangebied (De Jong, 2010).

Tijdens het bezoek aan het Lorentzhuis te Velp is naar voren gekomen dat het om een besloten tuin gaat. Deze tuin zit vast aan het verzorgingstehuis. Vanwege de besloten tuin zijn de factoren bereik, dichtheid, uniciteit en gemengde functies minder van toepassing op hoe succesvol dit plangebied is. Het *bereik* van een plangebied gaat over potentiële bezoekers. Vanwege de besloten tuin zijn dit de bewoners van het Lorentzhuis zelf, met een uitzondering van familie dat op bezoek komt. Er zijn geen potentiële bezoekers vanuit de omgeving, vanwege de beslotenheid van de tuin.

Ditzelfde aspect heeft effect op de dichtheid. *Dichtheid* gaat over het aantal bewoners per km² binnen het desbetreffende bereik. Aangezien het bereik niet groter is dan het verzorgingstehuis zelf, is het vrijwel onmogelijk om de dichtheid van de omgeving te relateren aan het plangebied. Het is mogelijk om de dichtheid van het Lorentzhuis te koppelen aan de tuin. Het resultaat zal geen indruk geven over hoe succesvol de desbetreffende tuin is.

De *uniciteit* gaat over hoeverre er concurrentie is van gelijkwaardige plangebieden in de omgeving. Het feit dat het plangebied een besloten tuin heeft en alleen bestemd is voor de bewoners van het Lorentzhuis, zorgt voor geen concurrentie van andere plangebieden. Er kan een mogelijke concurrentie voorkomen in het besluit van een toekomstige bewoner. De tuin is een meerwaarde voor het Lorentzhuis, dit zorgt voor een grotere aantrekkelijkheid bij toekomstige bewoners.

Gemengde functies gaat over de hoeveelheid gebouwen in de omgeving die niet bestemd zijn om te wonen. Denk hierbij aan winkels, werk of horeca. Gemengde functies draagt bij aan de potentiële bezoeken van verschillende doelgroepen. De tuin is besloten dus zal geen potentiële bezoeken krijgen van verschillende doelgroepen; dit met uitzondering van familie die op bezoek komt.

Aangezien de bewoners van het Lorentzhuis alle functies in het gebouw hebben, is er voor hen geen reden om buiten het gebouw of de tuin te komen.

Verankering, Toegankelijkheid en Routes

De factor *verankering* zegt iets over in hoeverre het plangebied behoort tot het dagelijkse territorium van de omwonenden. Deze factor is bij het Lorentzhuis op kleinere schaal van toepassing. Vanwege de besloten tuin wordt deze alleen gebruikt door de bewoners van het Lorentzhuis. De tuin heeft een goede verankering met het Lorentzhuis, dit komt door de centrale ligging aan het gebouw. Er ligt een deel aan de noord- en zuidkant. De gemeenschappelijke ruimte scheidt de twee tuinen van elkaar. Volgens de driestapsmethode kan bepaald worden of het plangebied onderdeel is van het territorium van omwonende (De Jong, 2010). In het Lorentzhuis wordt dit bepaald door de route van de kamer van de bewoner naar de lift (stap 1), van de lift naar de gemeenschappelijke ruimte (stap 2) en van de gemeenschappelijke ruimte naar de tuin (stap 3). De driestapsmethode die van toepassing is op het Lorentzhuis heeft geen effect op het potentieel bezoek van andere doelgroepen uit de omgeving. Wel op het potentieel bezoek van de bewoners zelf.

De factor *toegankelijkheid* gaat over de overgang tussen de omgeving van het plangebied en het plangebied zelf. Vanwege de besloten tuin van het Lorentzhuis is er geen overgang met de omgeving. Mogelijk is om dit op kleinere schaal te bekijken; is de tuin van het Lorentzhuis toegankelijk voor de bewoners? Na stap 3 van de driestapsmethode uit de factor verankering, kan gekeken worden of de bewoners de tuin goed kunnen bereiken vanuit de gemeenschappelijke ruimte.

De toegang van de noord- en zuidkant van de tuin wordt gescheiden door een automatische schuifdeur. Met één druk op de rode knop aan de zijkant van de deur, gaat de desbetreffende deur open. Dit zorgt voor een makkelijke toegang tot de tuin. Vanuit de gemeenschappelijke ruimte is er een goed zicht op de tuin. De bewoners krijgen hierdoor een goede indicatie van de sfeer, mogelijkheden en de aanwezige bewoners in de tuin. Mensen besluiten vaak om deze reden of ze naar buiten gaan.

In de factor *routes* wordt beschreven of het plangebied op de route van mensen ligt die het gebied niet direct als eindbestemming hebben. Hier heeft de besloten tuin van het Lorentzhuis effect op. Met name het aspect "besloten". Het plangebied wordt niet gebruikt als route naar een andere eindbestemming. Om deze reden is de levendigheid van de tuin afhankelijk van de bewoners in het Lorentzhuis.

Gebruik en activiteiten

De tuin van het Lorentzhuis heeft de mogelijkheid tot gevarieerd gebruik. Zo zijn er voldoende elementen aanwezig die zorgen voor gebruiksmogelijkheden zoals: plantenbakken op werkhoogte, een bruggetje met daarop verschillende kijkdozen, de mogelijkheid om planten water te geven, een bankje met daarnaast gewichten en een parcours om de mobiliteit van de bewoners te stimuleren. Niet te vergeten is de tuin, een grote variatie aan beplanting zorgt voor een hoge belevingswaarde.

Dit maakt de tuin van het Lorentzhuis aantrekkelijk: er bestaat een wisselwerking tussen de verschillende voorzieningen. Bewoners die op een bankje of stoel zitten kunnen bijvoorbeeld uitkijken op het watergeven van de planten. Bewoners kunnen het gebruik van de elementen beïnvloeden door bijvoorbeeld een stoel te verplaatsen naar een gewenste plek in de tuin.

Comfort en beeldvorming

De tuin van het Lorentzhuis is visueel erg gevarieerd. Het heeft aanzienlijke verschillen in beplantingsvormen zoals; vaste planten, bomen en heesters. Het oogt aantrekkelijk en rustgevend. Het grootste deel van het plangebied wordt gedomineerd door het gebouw zelf, met daar aan vast de tuin. Er lopen verschillende routes door de tuin, zo heeft men de keus om een route naar wens uit te kiezen. De bestrating is vlak en goed begaanbaar met bijvoorbeeld een rollator. De Randen van de paden zijn duidelijk aangegeven met beplanting, het is geen grote tuin maar de gebruiker beweegt zich duidelijk naar de verschillende elementen toe. Bij de ondervraagde bewoners is naar voren gekomen dat zij zich niet aangetrokken voelen tot de tuin, wat opmerkelijk is vanwege de grote variatie in beplantingsvormen.

Gezelligheid

De tuin van het Lorentzhuis scoort hoog in de factoren *gebruik en activiteit* en *comfort en beeldvorming*. Dit heeft een positief effect op de gezelligheid van het plangebied. Wanneer een plangebied een goed gevoel (bijvoorbeeld; blijdschap) creëert bij de desbetreffende bezoekers, wordt er eerder een praatje gemaakt met een andere bezoeker. Wat resulteert in een grotere verbondenheid met het plangebied. Een grotere verbondenheid met een plangebied resulteert vervolgens in een positief beeld naar het plangebied. Door een positief beeld bezoeken de desbetreffende doelgroep(en) een gebied vaker en sneller.

Conclusie

Het plangebied van De Theresiahof is open in tegenstelling tot de besloten tuin van het Lorentzhuis. Het feit dat het een open plangebied is zorgt voor een *groter bereik* op de omgeving. Een *groter bereik* betekend een hogere dichtheid. Een hogere *dichtheid* zorgt voor een hogere gebruiksdrukwaarde (het aantal inwoners binnen de aantrekkingszone). Dit betekend een hoger bezoekersratio van het plangebied, mits het geen *unieke functie* heeft. De tuin van De Theresiahof en het dorpsparkje zijn de enige in hun functie in het drop Bornerbroek. Daarnaast zijn er *gemengde functies* rondom De Theresiahof waardoor er meer potentiële bezoekers kunnen zijn.

Een groter bereik, meer dichtheid, unieke en gemengde functies dragen bij aan meer potentiële bezoekers uit de omgeving. Wat vervolgens zorgt voor een hogere gebruiksintensiteit van de toekomstige beweeg- en beleefstuin van De Theresiahof. Hierdoor zal het succes van de tuin groter zijn.

In tegenstelling tot het Lorentzhuis heeft De Theresiahof een *verankering* dat verder rijkt in de omgeving. Hierdoor is het potentieel bezoek van meerdere doelgroepen groter. Dit komt door een goede verbinding met de omgeving. Aanwezig zijn een doorgaande weg, fiets- en voetpaden en een bushalte. Het potentieel bezoek van meerdere doelgroepen zorgt voor een grotere gebruiksintensiteit van het plangebied. De overgang van de omgeving naar het plangebied, en van het plangebied naar het gebouw van De Theresiahof is positief. Er zijn ingangen aan de Noord- en Zuidkant van het plangebied. Rondom het gebouw zelf is er de mogelijkheid om meerdere in- en uitgangen naar de tuin te kiezen.

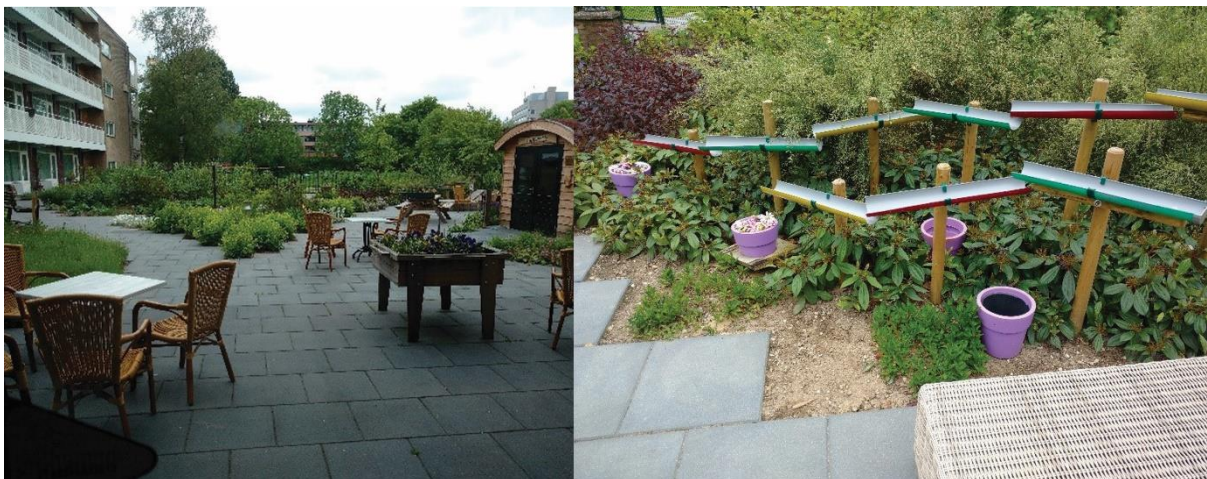
Uit de analyse van de *toegankelijkheid* van het Lorentzhuis is gebleken dat zicht op de omliggende tuin bijdraagt aan het besluit van bewoners om naar buiten te gaan. Bij De Theresiahof is er geen goed zicht op de gehele tuin. Zaak is om er voor te zorgen dat toekomstige elementen in het zicht worden geplaatst, om zo mensen aan te sporen naar buiten te gaan.

Routes in het plangebied van De Theresiahof worden gebruikt door mensen die het gebied niet direct als eindbestemming hebben. Deze zogenaamde passanten zorgen voor een toename in levendigheid van de tuin. Levendigheid in de tuin zorgt vervolgens weer voor een aansporing tot het vaker buiten komen van de ouderen in De Theresiahof.

De Theresiahof mist variatie, wisselwerking en beïnvloedbaarheid. Toevoeging van dit element zorgt voor een hogere eigenwaarde van de bewoners. Hierdoor zal men zich zelfstandiger voelen, wat positief is voor de gemoedstoestand. Bewoners zitten daardoor lekkerder in hun vel.

Uit de analyse *Comfort en beeldvorming*, van het Lorentzhuis, is naar voren gekomen dat visuele variatie en verscheidenheid in beplantingsvormen bijdragen aan een aantrekkelijke en rustgevende omgeving. Door deze aspecten toe te voegen aan de tuin van De Theresiahof worden de zintuigen van de bewoners gestimuleerd. Stimulering van de zintuigen bevordert het welzijn van de bewoners, ze komen vaker buiten.

Door bij De Theresiahof de factoren *gebruik en activiteit* en *comfort en beeldvorming* te optimaliseren, zal de gezelligheid toenemen. Door de toename in gezelligheid wordt er sneller een praatje gemaakt met een andere bezoeker. Wat resulteert in een grotere verbondenheid met het plangebied. Een grotere verbondenheid met een plangebied resulteert vervolgens in een positief beeld naar het plangebied. Door een positief beeld bezoeken de desbetreffende doelgroep(en) een gebied vaker en sneller.

Figuur 28 en 29: Referentiebezoek Lorentzhuis

6. Belanghebbenden, participatie en draagvlak

Het is van belang dat, na het eventueel realiseren van het advies dat uitgebracht gaat worden, er wel gebruik van de tuin gemaakt gaat worden. Hiervoor is het belangrijk dat er onderzocht wordt wat de belangen zijn van de doelgroep en actoren. Deze belangen kunnen worden meegenomen in het advies en het vlekkenplan voor de tuin.

In dit hoofdstuk worden de actoren en de participatieve onderdelen beschreven.

6.1 Beschrijving actoren

Hieronder worden de verschillende actoren besproken. Wat is de rol van deze actor, en waarom zijn deze belangrijk bij het mogelijke gebruik of de realisatie van de bewegings- en belevingstuin?

Stichting dorpsbelangen Bornerbroek

Deze actor denkt vooral mee doormiddel van feedback geven op de aangeleverde adviezen. Hierdoor beslissen ze ook een deel van de uiteindelijke aanbevelingen voor de tuin. Hiernaast zijn het ook experts omdat er al ervaring is met de huidige tuin in De Theresiahof en het dorpspark. Er is inzicht op de doelgroep en de omgeving is bekend voor deze actor.

Bewoners en medewerkers De Theresiahof

De te realiseren tuin omvat de tuin van het verzorgingstehuis De Theresiahof, hierdoor is de tuin bereikbaar voor haar bewoners goed bereikbaar. De bewoners zullen gevraagd worden naar hun voorkeuren en ideeën wat resulteert in dat zij zullen meedenken aan het project waarna het mogelijk gebruikers worden. Uitgebreide resultaten van het bevragen van de doelgroep staan beschreven in bijlage 3.

Ouderen wonend in Bornerbroek

De tuin zal niet alleen gerealiseerd worden voor de bewoners van De Theresiahof; de tuin zal opengesteld blijven voor andere recreanten. Indien de tuin geschikt zal moeten zijn voor ouderen, zullen de ouderen in Bornerbroek een belangrijke en grote groep vormen voor het project. De ouderen in Bornerbroek zullen naar hun mening en ideeën gevraagd worden, doormiddel van een vragenlijst, op de dorpsavond. De resultaten van de vragenlijst kunt u vinden in bijlage 3.

Basisschool St. Stephanus

Omdat de basisschool dicht naast De Theresiahof gelegen is, aan de kant van de tuin is dit een belangrijke actor. Er zijn verschillende samenwerkingen mogelijk tussen de school en het verzorgingshuis waardoor basisschool St. Stephanus een gebruiker is.

De actoren welke niet opgenomen zijn in de BULG-analyse:

- Kerk St. Stephanus
- Kinderopvang Sam & Lot
- Sportvereniging Ledo RK

Deze partijen hebben geen directe relatie met het gebruik van de tuin, de tuin zal geschikt worden gemaakt voor gebruik en recreatie voor ouderen. De reden dat dit wel actoren kunnen worden is omdat deze partijen mogelijk in de toekomst als de tuin gerealiseerd zou zijn, mee kunnen denken en helpen aan activiteiten op de locatie doordat zij in de buurt gevestigd zijn. Doormiddel van dit soort initiatieven wordt de tuin levendig gehouden en zal die beter bezocht worden, de ouderen zullen nieuwsgierig blijven over wat er gebeurd in de tuin wat kan resulteren in een wandeling naar de tuin toe. Gezien de beschikbare tijd worden deze mogelijke actoren niet ondervraagd.

6.2 Participatie

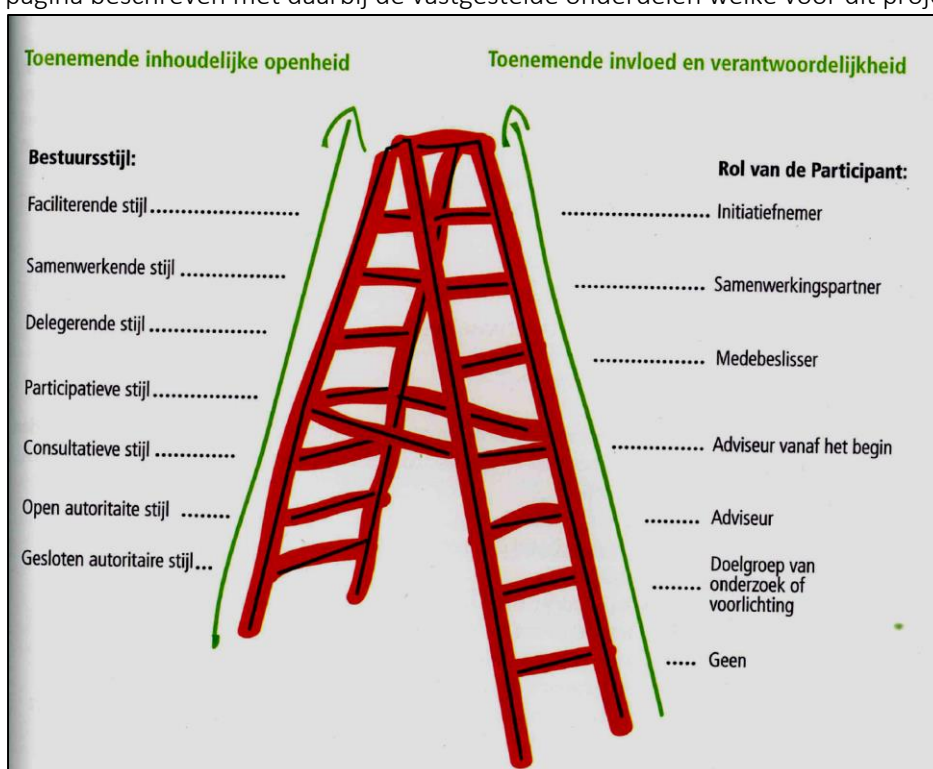
Een manier om een beeld te krijgen van wat deze belangen zijn is een afspraak maken met een actor en deze bevragen. Omdat er in dit geval meerdere actoren betrokken zijn zouden er meerdere afspraken gemaakt moeten worden waarbij de actor zijn/haar belangen naar voren kan brengen. Uit het boek *Participatie @ Groene Ruimte* van Goorbergh en Scheffers komt naar voren dat het belangrijk is om ervoor te zorgen dat de actoren zich betrokken voelen bij het project. Met individuele gesprekken worden de actoren wel bij het project betrokken, maar is er geen directe interactie tussen de actoren onderling.

Er zijn gesprekken met de doelgroep, de directrice van de basisschool en de bewegingscoördinator van De Theresiahof gevoerd. Ook is er een participatiemoment georganiseerd tijdens de jaarlijkse dorpsavond. Op deze manier worden alle partijen bij elkaar gebracht waarbij direct contact ontstaat. Hierdoor zullen de actoren zich meer betrokken voelen en wordt er meer draagvlak gecreëerd voor het project (GroeneRuimte, 2009).

Participatieladder

Veel problemen rondom participatieve processen komen voort uit onduidelijkheid over welke rol de deelnemers hebben en welke verantwoordelijkheid participatie met zich meebrengt (van den Goorbergh & Scheffers, 2012). Dit helder hebbende maakt mogelijk om goed aan elkaars verwachtingen te voldoen.

Onderstaande afbeelding geeft de participatieladder weer. Dit vormt een overzicht van de relatie tussen de rol van de participant en de bestuursstijl. Deze twee onderdelen staan op de volgende pagina beschreven met daarbij de vastgestelde onderdelen welke voor dit project gelden.

Figuur 30: Participatieladder (van den Goorbergh & Scheffers, 2012)

Bestuursstijl

Bij dit project heeft de bestuursstijl betrekking op de projectgroep. Het omvat de mate waarin zij openstaat voor de invloed van participanten. De projectgroep zit in de bestuursstijl wisselend tussen samenwerkende stijl en participatieve stijl. De projectgroep zal indien aanwezig in Bornerbroek fungeren in de participatieve stijl en buiten Bornerbroek aan het werk zijn in de samenwerkende stijl.

Rol van de participant

Als de rol van de participant verandert, verandert ook de rol van de bestuurders. Zij moeten bereid zijn om de bestuursstijl aan te passen. De rol van de participanten zal zijn als adviseur, dit omdat de projectgroep met de doelgroep en de verschillende actoren gaat praten waar ideeën en informatie uit wordt gehaald voor het project. De participanten zullen niet meebeslissen over het vlekkenplan van de beleef- en beweegtuin.

Wandeling ouderen

Om de te realiseren tuin tot een succes te brengen is het belangrijk dat in het onderzoek onderzocht wordt wat de meningen en wensen van de doelgroep zijn; voor hen is de tuin immers bedoeld.

Om de meningen en wensen van de doelgroep te onderzoeken zijn gesprekken gevoerd. Deze gesprekken zijn niet binnen maar buiten gehouden. Tweemaal zijn drie ouderen, welke wonende in De Theresiahof, meegenomen naar de projectlocatie om zo een beeld te krijgen bij wat zij mooi vinden en missen. Hiervoor is gekozen omdat het makkelijker is om een mening over iets te vormen als je 'het' ziet dan als je het je moet inbeelden, wat hetzelfde geldt voor herinneringen (InfoNu, 2017). Om niet gelijk met specifieke vragen aan te komen en op die manier de ouderen af te schrikken is gekozen om de gesprekken algemeen te laten beginnen met vragen als "Wat deed u vroeger graag in de tuin?" of "Wat voor planten had u vroeger in de tuin?" om zo het onderwerp rustig te kunnen introduceren.

Naast het vragen naar de meningen en wensen over de tuin zijn de ouderen ook meegenomen naar basisschool St. Stephanus. Dit omdat de basisschool diverse activiteiten met betrekking tot groen met de kinderen onderneemt. Zo hebben zij een bijenkas op het dak staan en een moestuin naast het gebouw welke de ouderen gezien hebben tijdens de wandeling. Op deze manier werd het onderwerp 'activiteiten met kinderen' geïntroduceerd. Zo is een beter beeld verkregen bij of de ouderen ervoor open zouden staan om deel te nemen aan activiteiten met de kinderen.

Figuur 31, 32 en 33: Rondjes maken met ouderen

Op woensdag 17 en 24 mei hebben er rondwandelingen met een aantal ouderen plaatsgevonden welke woonachtig zijn in De Theresiahof. Deze rondwandelingen zijn gehouden met als doel om erachter te komen wat de doelgroep aanspreekt en belangrijk vindt. Dit is gedaan door middel van het stellen van verschillende vragen. Voor de vragenlijst met mogelijke vragen zie bijlage 2.

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat een gevarieerde tuin met veel verschillende kleuren, geuren en vormen de ouderen aanspreekt om even een kijkje te gaan nemen. Wat hierbij belangrijk is, is het realiseren van voldoende zitgelegenheden. Hierbij moet rekening gehouden worden met een goede zithoogte en een comfortabele leuning. Dit mist bij de huidige bankjes die in de tuin staan. Wat veel ouderen ook aanspreekt is de mogelijkheid tot iets ondernemen in de tuin. Zij zouden het leuk vinden als er iets gerealiseerd kan worden met betrekking tot tuinieren. Het plaatsen van werkbakken op werkhogte is hier een goede oplossing voor; zo kunnen de ouderen gewassen en/of kruiden verbouwen zonder te hoeven bukken.

Als de ouderen door de tuin lopen en een mooie plant zien, raken zij hier nieuwsgierig naar en zouden hierover dan graag wat meer te weten willen komen. Op dit moment biedt de tuin geen mogelijkheid tot het opdoen van kennis. Dit is wel mogelijk, bijvoorbeeld door het plaatsen van informatiebordjes. Op deze manier kunnen de ouderen kennis opdoen en zo meer te weten komen over de planten die zij mooi/bijzonder vinden.

Wat in veel tuinen terug te zien is en wat op dit moment nog ontbreekt in de tuin van De Theresiahof is de aanwezigheid van dieren. Uit de gesprekken blijkt dat de ouderen dit een leuke toevoeging aan de tuin vinden omdat het de tuin levendiger houdt.

De bovengenoemde punten kunnen worden teruggekoppeld aan de door ons gedane literatuurstudie, zie hoofdstuk 4. Uit bijvoorbeeld het onderzoek van Stichting Natuur Genieten is gebleken dat er verschillende punten zijn hoe een groene omgeving bij kan dragen aan het welzijn van ouderen. Deze worden welzijnspunten genoemd (Diek, Garssen, Heitman, Loon, & Weijters, 2004). De punten zijn;

- Het vervullen van sociale behoeften;
- Een gevoel van eigenwaarde;
- Het stimuleren van de zintuigen;
- Het opdoen van kennis;
- Het bijdragen aan herinneringen;

Gesprek directrice basisschool St. Stephanus

Na het wandelen met de ouderen hebben we een afspraak gemaakt op 31 mei 2017 met Marlon Oolderink, directrice van basisschool St. Stephanus. Ze was erg enthousiast over het project. En wilde graag deelnemen aan het proces om de ouderen in De Theresiahof meer te stimuleren tot beweging. Hierin zag ze verschillende kansen en mogelijkheden. De resultaten van het gesprek zien er als volgt uit;

De basisschool heeft op dit moment al contact met De Theresiahof. Elke woensdag zijn er activiteiten met een groep kinderen die samen met wat ouderen iets ondernemen. Denk hierbij aan een wandeling en kennisoverdracht. De kinderen die aan deze activiteiten meedoen kunnen in alle groepen zitten.

De school heeft via de gemeente Almelo een subsidie verkregen voor de tuin doordat de school investeert in groen. Mogelijk is er ook een subsidie beschikbaar voor de aanpassingen in de tuin van De Theresiahof. Naast de kinderen meenemen naar de tuin van De Theresiahof kunnen de ouderen eventueel ook de kinderen wat leren op, bijvoorbeeld de basisschool.

Paul Reinerink gaat over de eventueel te verkrijgen subsidies via de gemeente Almelo.

Het AOC in Almelo is een groene school waarvan de studenten praktische projecten uitvoeren, zij kunnen dienen als eventuele uitvoerders van de aanpassingen in de tuin van De Theresiahof.

Op 31 mei heeft er een gesprek plaatsgevonden met Marlon Oolderink, de directrice van basisschool St. Stephanus. Tijdens dit gesprek is naar voren gekomen dat de school een bestaand samenwerkingsverband heeft met De Theresiahof. Het heeft groene elementen, zoals een bijenkas en een moestuin, die bij kunnen dragen aan kennisoverdracht voor beide partijen. De basisschool staat open om met de kinderen in de toekomst deel te nemen aan activiteiten voor de ouderen. Dit allen is nuttig voor de kennisoverdracht tussen jong en oud. Daarnaast houdt het de tuin levendig.

Gesprek bewegingscoördinator De Theresiahof

Na afloop van het gesprek met de directrice van de basisschool is ook een gesprek gevoerd met Bianca van Wieren. Zij is de bewegingscoördinator van De Theresiahof. Dit gesprek heeft geholpen bij de huidige bewegingsmomenten en eisen van de bewoners in De Theresiahof. Hieronder staat beschreven welke informatie uit dit gesprek is opgedaan.

De Theresiahof organiseert op dit moment twee keer per week beweegactiviteiten met de ouderen. De ouderen lopen graag na de lunch even een rondje door de tuin (mits het weer het toelaat). De aanwezigheid van bankjes is erg van belang, ze dienen als rustpunt. Hierbij moet gelet worden op de hoogte van de bankjes en de kwaliteit van de rugleuning.

Er zijn optimale weersomstandigheden nodig om de ouderen aan te sporen om buiten te bewegen. Vaak komt ten spraken dat “De zon is te fel is”, “Er een te harde wind staat” of “Er niet genoeg wind staat”. Afspraken maken met betrekking tot het buiten bewegen met ouderen is hierdoor niet mogelijk.

Belangrijk is om de omgeving aantrekkelijker te maken. Ideeën hiervoor zijn bijvoorbeeld het plaatsen van een insectenhuisje, informatiebordjes en bijvoorbeeld een speurtocht organiseren.

Vanwege de afstand naar de tuin is het een goed idee om één van de verhoogde moestuinbakken meer richting de ingang te plaatsen. Op deze manier worden de ouderen, die alleen nog korte afstanden af kunnen leggen, uitgenodigd om even buiten een kijkje te nemen.

Als er een plan opgezet wordt om buiten in de tuin oefeningen te doen, zal dit een verrijking zijn voor de huidige beweegclub. Hiervoor is het niet nodig iets nieuws op te zetten. Buiten bewegen wordt op het moment zelf beslist, dit vanwege de hoge eisen die de bewoners stellen. Waar op gelet moet worden is dat sommige ouderen alleen nog maar zittend kunnen bewegen.

Voor de ouderen is het ook belangrijk dat er genoeg rustpunten in de tuin aanwezig zijn waarbij gelet moet worden op een comfortabele rugleuning en een goede zithoogte.

Dorpsavond

Op donderdag 8 juni hebben is deelgenomen aan de jaarlijkse dorpsavond in Bornerbroek. Hier zijn de bevindingen over de referentiestudies, het literatuuronderzoek, de gesprekken met de bewoners van De Theresiahof en de directrice van basisschool St. Stephanus gepresenteerd. De volgende actoren waren aanwezig; Dagmar Makkink van groene kennispoort Twente, Marlon Oolderink van basisschool St. Stephanus, Jan Bartels en Rene Nollen en Hans Koopman van stichting Dorpsbelangen Bornerbroek en diverse bewoners uit Bornerbroek.

Om zoveel mogelijk nuttige informatie te verzamelen is een indeling van dit participatieve onderdeel opgesteld. Tijdens de dorpsavond zal een presentatie van ongeveer 15 minuten worden gegeven met daaropvolgend een participatieve activiteit.

De indeling ziet er als volgt uit:

- Als eerste zal een korte inleiding worden gegeven waaruit duidelijk wordt wie de onderzoekers zijn en wat het project inhoudt.
- Vervolgens zal beschreven worden wat de huidige bevindingen zijn met betrekking tot de beleef- en beweegtuin van De Theresiahof.
- Er zal worden toegelicht wat onze verwachtingen zijn van de aanwezige personen. Hierbij wordt verteld dat het desbetreffende materiaal, zoals een vragenlijst, posters en post-its, dienen ter indicatie van de eisen van de aanwezige personen. Waarna deze eisen mee kunnen worden genomen in het nog te ontwerpen vlekkenplan van de beleef- en beweegtuin.
- Na dit onderdeel zal er aan de actoren gevraagd worden wat ze graag buiten doen en zien, in een in de toekomst realiseerbare beleef- en beweegtuin.
- Tijdens het opplakken van de post-its op de verschillende posters en het verzamelen van de vragenlijsten zal naar voren komen wat men graag buiten doet en ziet. Hier zullen dan ook gesprekken uit ontstaan tussen de verschillende personen en de projectgroep.
- Uiteindelijk zal alle informatie worden verzameld, en gaat de projectgroep op school een top vijf samenstellen van de eisen van de actoren. Hier kan vervolgens een vlekkenplan op worden gebaseerd.

Op elke tafel lag een vragenlijst, deze vragenlijsten zijn ingevuld tijdens de pauze. Van de ongeveer tachtig aanwezige bewoners uit het dorp hebben tweeëntwintig de vragenlijst ingevuld. De vragenlijst is terug te vinden in bijlage 2. Daarnaast hingen er posters in een andere ruimte, in deze ruimte werd de pauze gehouden. Op de posters stonden de woorden "Beweging" en "Beleving". Aan het einde van de presentatie is gevraagd of men via Post-Its een idee of wens omtrent "Beweging" en "Beleving" op de desbetreffende posters wilde plakken. Helaas heeft niemand dit, zelfs na aansporing van de projectgroep, gedaan. Toch zijn wij zeer tevreden met de informatie die we via de vragenlijst hebben verkregen.

Figuur 34 en 35: Een volle zaal

Uit de vragenlijsten is gebleken dat de bewoners van Bornerbroek het dorpsparkje en de tuin van De Theresiahof intensief gebruiken. Er wordt gewandeld, tijd doorgebracht met vrienden en deelgenomen aan verschillende activiteiten die georganiseerd worden in het dorpsparkje. Enige ideeën voor aanpassingen in de tuin van De Theresiahof van de aanwezige actoren zijn; het creëren van meer zitgelegenheden voor de ouderen, het mogelijk toepassen van dieren, het kunnen tuinieren en de belevingswaarde van de tuin van De Theresiahof verbeteren (meer variatie in beplanting).

Figuur 36, 37 en 38: De presentatie

Er is gevraagd naar draagvlak tot activiteiten omtrent beweging. Van de tweeëntwintig ingevulde vragenlijsten staan elf bewoners open voor het deelnemen aan activiteiten. Zes bewoners willen deelnemen of meehelpen aan het organiseren van activiteiten tussen de basisschool en De Theresiahof. Mogelijke ideeën voor activiteiten zijn; het bezoeken van de dieren met de familie en het samen kunnen tuinieren in een moes- of kruidentuin op hoogte. Voor deze activiteiten is begeleiding nodig. Deze begeleiding zou mogelijk kunnen worden gegeven door kinderen van basisschool St. Stephanus. Op deze manier is er wederzijdse kennisoverdracht en zorgt het voor levendigheid in de tuin.

Figuur 39 en 40: Gesprekken in de pauze

7. Aanbevelingen

7.1 Uitkomsten onderzoek en participatie

Om tot een correct vlekkenplan te komen zijn verschillende stappen gevolgd. In dit werkproces zijn eerst verschillende gegevens verzameld. De gegevens uit de analyse en de literatuurstudie die het vlekkenplan onderbouwen en de meest voorkomende resultaten uit de participatie, zijn hieronder weergegeven in een tabel:

Tabel 8: Uitkomsten onderzoek en participatie

UITKOMSTEN	
Gebruikswaarde	Perceptiewaarde
Slecht zichtbaar vanuit omgeving Meest gebruikte route ten westen van gebouw Potentie hogere gebruikintensiteit meerdere gebruiksgroepen	Mogelijkheid tot verhogen diversiteit doormiddel van planten (geuren, kleuren en vormen) Aanwezige paden zorgen voor overzichtelijkheid Aanwezige bosjes nodigen uit tot verkennen Verhogen beleving door verminderen van zicht op gebouw en beplanting toepassen buiten algemeen groeibloei seizoen
Draagvlak creëren omgeving zorgt voor betrokkenheid meerdere doelgroepen, positief voor bewoners De Theresiahof	
Referentiestudie	Literatuurstudie
Bewegingsapparaten worden vrijwel niet gebruikt mits er een beweegclub wordt opgezet Diversiteit aan kleuren, geuren en vormen nodigt uit om naar buiten te gaan Aanwezigheid van dieren houdt de tuin levendig	Groen bevordert het algemeen welzijn van mensen (Vries, Maas & Kramer, 2009), (Diek, Garssen, Heitman, Loon & Weijters, 2004) Echt meedoen in de tuin vergroot de positieve effecten van natuur (Lewis, 1990), (Andreoli, 2003) Aanwezigheid van dieren helpt bij het vervullen van sociale behoeften (Enders-Slegers, 2000), (Olbrich, 1995)
Inventieve manier om planten water te geven	Groen en gezondheid van mensen hebben een positieve relatie (Gezondheidsraad, 2004) Natuur vergroot de drang om naar buiten te gaan (Coley, Kuo & Sullivan, 1997), (Schuman, 1988)
Gesprek met ouderen	Bezoek basisschool
Zien graag variatie in kleur, geur en vorm Willen goede zitgelegenheden (rustplek) Doen graag iets aan tuinieren Doen graag kennis op Mogelijke ruimte voor het doen van buitenoefeningen Vinden aanwezigheid van dieren aangenaam	Bestaan samenwerkingsverband Heeft goed voorbeeld groene elementen Staat open voor samenwerkingsactiviteiten tussen kinderen en ouderen
Dorpsavond	Bewegingscoach Theresiahof
Meer zitgelegenheden creëren Verrijking variatie door dieren Een mogelijkheid tot tuinieren Het toevoegen van informatie voor educatie Creëren van een hogere belevingswaarde	Omgeving aantrekkelijke maken Comfortabele rustpunten creëren Elementen dichtbij ingang plaatsen Mogelijke beweegplek creëren

Bij het analyseren van de uitkomsten is gekeken naar overeenkomsten. Deze overeenkomsten zijn te verdelen in zes verschillende hoofdpunten:

Tabel 9: Overeenkomende uitkomsten

Overeenkomende uitkomsten
Variatie in beplanting
Mogelijkheid tot tuinieren
Rustpunten
Vorm van leven
Vorm van educatie
Mogelijkheid tot bewegen

De verschillende kleuren uit de tabel van de uitkomsten bieden mogelijkheden tot het creëren van inrichtingselementen zoals; Verschillende beplantingsvormen, mogelijkheden tot meedoen in de tuin, meer zitgelegenheden, aanwezigheid van dieren, vorm van educatie en mogelijkheden tot beweging. Dit wordt onderbouwd door delen uit de literatuurstudie. Hetgeen wat wit is wordt niet meegenomen in de inrichting van het vlekkenplan. Het geeft de keuzes van de inrichting weer, en onderbouwd waarom deze keuzes zijn gemaakt. De gemaakte keuzes zorgen voor meer draagvlak met de omgeving. Hierdoor zal de betrokkenheid van meerdere doelgroepen toenemen wat een positief effect heeft op de bewoners van De Theresiahof en Bornerbroek.

7.2 Potentiële mogelijkheden

Via de overeenkomende uitkomsten zijn meerdere schetsversies gemaakt. Tijdens het vergelijken van de schetsversies is naar voren gekomen waar welke elementen het best tot hun recht komen. De verschillende elementen zijn beoordeeld met een positief (+) of een negatief (-). Hieronder zijn de drie gemaakte schetsversies afgebeeld;

Figuur 41: Vlekkenplan 1

De huidige beplanting op de overgang tussen het dorpsparkje en De Theresiahof is eentonig. De vlek variatie in beplanting is toegepast op deze locatie, en beoordeeld met een positief (+ +). De belevingswaarde zal door deze mogelijke aanpassing flink toenemen. Mogelijkheid tot tuinieren is geplaatst langs het pad, zodat dit makkelijk te bereiken is voor de desbetreffende ouderen. Het is beoordeeld met een positief (+ +). Het toevoegen van rustpunten staat vast. Zo zijn er om de ongeveer 50 meter verschillende mogelijke rustpunten toegevoegd. De toevoeging van dieren langs het gebouw is beoordeeld met een negatief (-). Hierdoor kan het verminderen van zicht op het gebouw doormiddel van beplanting niet worden toegepast, wat de belevingswaarde omlaag haalt. De toevoeging van informatie, mogelijk bij de beplanting, staat vast en is beoordeeld met een positief (+).

Dit om een mogelijke educatieve functie toe te voegen aan de tuin; Het geven van informatie over de verschillende planten. Er zijn mogelijke locaties gegeven voor het doen van buitenoefeningen. De meest geschikte locatie is beoordeeld met een positief (+). Dit omdat er voldoende ruimte moet zijn voor het doen van buitenoefeningen.

Figuur 42: Vlekkenplan 2

Tijdens het maken van schetsvlekkenplan twee zijn de elementen die vast staan, zoals het toevoegen van de rustpunten en de informatieborden, meegenomen. De variatie in beplanting op de overgang van De Theresiahof naar het dorpsparkje is in het schetsvlekkenplan een beoordeeld met een positief (+). Dit is om deze reden meegenomen naar schetsvlekkenplan twee. In schetsvlekkenplan twee is dit element nog wat verder het dorpsparkje in geplaatst, dit is beoordeeld met een negatief (-). De beplanting in het dorpsparkje zelf heeft al een hoge belevingswaarde. Het heeft geen meerwaarde om hier aanpassingen in te doen. Voor het toevoegen van dieren in het dorpsparkje zal deze beplanting moeten wijken, wat de belevingswaarde niet zal stimuleren. Vandaar beoordeeld met een negatief (-). Een mogelijke optie van het toevoegen van dieren is langs het pad naar de basisschool, ten noorden van De Theresiahof. Dit is beoordeel met een positief (+). Hier zal enige belevingswaarde verhogende beplanting moeten wijken. Het is hier goed bereikbaar via de verschillende routes van en naar De Theresiahof. De mogelijke locatie tot bewegen is verplaatst, en beoordeeld met een negatief (-). Er zal beplanting moeten wijken voor het creëren van voldoende ruimte, wat de belevingswaarde naar beneden haalt.

Figuur 43: Vlekkenplan 3

In schetsvlekkenplan drie zijn de mogelijke elementen die vast staan, het toevoegen van meerdere rustpunten en informatie, meegenomen uit schetsvlekkenplan een en twee. Het toevoegen van variatie in beplanting afgewisseld met een mogelijkheid tot tuinieren op de overgang van het dorpsparkje wordt beoordeeld met een negatief (- -). Variatie in beplanting heeft voldoende ruimte nodig, om zo de belevingswaarde te verhogen. Een mogelijkheid tot tuinieren moet goed bereikbaar zijn voor de desbetreffende ouderen. Wat in dit vlekkenplan niet is. De mogelijke ruimte voor buitemoefeningen is verplaatst naar de in vlekkenplan een, beoordeelde locatie. Om zo ruimte te maken voor een mogelijke vorm van tuinieren, die langs het pad goed bereikbaar zijn. De mogelijke plek voor buitemoefeningen is beoordeel met een positief (+). Vanwege de geschikte ruimte om deze oefeningen te doen, en het al aanwezige grasveld. De mogelijke locatie van de dieren is beoordeeld met een positief (+ +). (+). Hier zal, in tegenstelling tot de locatie op vlekkenplan 2, geen belevingswaarde verhogende beplanting moeten wijken. En het is ook goed bereikbaar via de verschillende routes van en naar De Theresiahof.

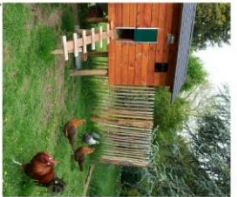
De pluspunten worden vergeleken en gebruikt bij het uitwerken van een definitief vlekkenplan. Doormiddel van de foto's op het definitieve vlekkenplan zijn mogelijke aanbevelingen gegeven. Op het definitieve vlekkenplan zijn de vlekken aangegeven met een cijfer. Het cijfer 1 voor een vorm van leven, 2 voor variatie in beplanting, 3 voor mogelijke rustpunten, 4/5/6 voor een mogelijkheid tot bewegen, 7 voor een vorm van educatie en 8 voor een mogelijkheid tot tuinieren. Dit cijfer staat vervolgens bij de desbetreffende foto('s). De foto('s) dienen ter indicatie voor een mogelijke aanpassing in de tuin van De Theresiahof. Het is geen concreet ontwerp, er blijft een mogelijkheid om dit naar eigen wens aan te passen. De uitwerking van het definitieve vlekkenplan vindt u op de volgende pagina.

Vlekkenplan beleef- en beweegtuin De Theresiahof te Bornebroek

Chico Deeken, Martin Suijter, Tim Koozemans | Van Hult Landbouw, Mens & Natuur

Overeenkomende uitkomsten	
Verste in beplanting	2
Mogelijkheid tot tuinieren	8
Rustpunten	3
Vorm van leven	1
Vorm van educatie	7
Mogelijkheid tot bewegen	4, 5 en 6

Onderstaande kleuren staan in de bijbehorende vlekken en onder de beschrijvingen te zien.

7.3 Vlekkenplan

Figuur 44: Definitief vlekkenplan

8. Financiën

8.1 Mogelijke kosten aanleg tuin

In dit hoofdstuk worden schattingen gemaakt van de kosten voor het aanleggen van de nieuwe tuin. Dit biedt de opdrachtgever een overzicht over het nodige budget voor de verschillende elementen in de tuin. De kosten voor het realiseren van de tuin worden stapsgewijs aan de hand van het vlekkenplan beschreven. Per vlek worden de kosten berekend en worden er aanbevelingen gedaan om de kosten zo laag mogelijk te houden.

Locatie beweegmogelijkheid

Locatie veld

Er is een evenredige oppervlakte nodig waar ouderen bewegingsoefeningen onder begeleiding kunnen uitvoeren. Hier zouden rekken kunnen komen om tegen aan te steunen (denk aan duikelrekken) voor de ouderen, die hulp bij het evenwicht kunnen gebruiken. De kosten voor de locatie om bewegingsoefeningen toe te doen (denk aan een grasveldje) zullen niet hoog zijn omdat de aangewezen locatie al over een grasveld beschikt. Als de beweegplek op een andere locatie zal komen waar nog geen grasveld aanwezig is zal er rekening gehouden moeten worden met een prijs van zo rond de €7,- a €8,- per vierkante meter om gras aan te leggen, honderd vierkante meter zal voldoende zijn voor een bewegingslocatie. De kosten voor de steunrekken, zijn rond de €50,- per stuk, er zullen ongeveer tien van deze rekken nodig zijn om de beweegplek groot genoeg te maken voor eventuele activiteiten.

(Het Nieuwe Tuinbeleven, 2017) (HomeDeal, 2017)

Locatie observatiekijker

Het idee van het plaatsen van een verrekijker werd goed ontvangen door de bewoners. Deze zal aan de noordkant van de Theresiahof komen te staan, met uitzicht op het plattenland. De kosten van een dergelijke observatiekijker zijn dermate hoog (+ €5000,-) dat deze niet zal worden meegenomen in het overzicht van de kosten. Wel is het mogelijk om een crowdfundingactie te organiseren, of sponsors te zoeken om deze toevoeging aan de tuin te realiseren.

Rustpunt

Hier worden bankjes bedoeld voor ouderen om even tot rust te komen na het wandelen of om te kijken/genieten van de omgeving. Voor de banken is het essentieel dat de zithoogte juist is voor ouderen. De banken moeten lang mee kunnen gaan en hebben een fijne, stevige rugleuning nodig. Prijzen voor dit soort banken variëren heel erg; er kan gekozen worden voor banken in een prijsrange van €150,- tot wel €1000,- per bank, afhankelijk van de kwaliteit, uitstraling en het merk. Om genoeg bankjes in de tuin te plaatsen moet gedacht worden aan het plaatsen van ongeveer vijf tot maximaal tien stuks.

(Home24, 2017) (Falco, 2017)

Dieren

Deze vlek kan uit de aanwezigheid van kippen, cavia's, en vogels bestaan. Dit zijn kleine dieren die redelijk makkelijk te verzorgen zijn en niet te veel kosten opleveren in verzorging.

Voorbeeld kippen

Een standaard kippenhok zal rond de €250,- a €400,- kosten, dit geldt als het een vast ontwerp kippenhok betreft. Voor het kippengaas gebruikt voor het buitenverblijf van de kippen zal ongeveer €1,- tot €2,- per meter betaald worden. Palen om het kippengaas stevig te houden zullen ook aangeschaft moeten worden, deze zullen rond de €3,- per stuk kosten.

Deze palen zijn om de anderhalve meter nodig. Uitgaande van twintig meter kippengaas kosten de materialen voor het buitenverblijf €82,-.

Op deze manier kan het een redelijk goedkope kippenren worden indien er in de omgeving geen vossen, marters en dergelijke zijn; dan zal de kippenren helemaal afgesloten moeten worden met dak en al. Dit zal de prijs flink doen stijgen. Er kan natuurlijk zelf gebouwd worden om zo aan de omgeving een passend ontwerp te maken, zo zullen de kosten lager liggen.

(Simcha, 2015) (kippenhokken.nl, 2017) (Budgettuinhout, 2017) (Pleizier, Jan, & Daele, 2016)

Voorbeeld vogels

Een volière voor vogels is een relatief makkelijke oplossing om veilig verschillende soorten vogels in de tuin te krijgen. Wel zijn vogels een dure optie omdat een grote volière aan de prijzige kant is. Een volière van 190cm hoog 300cm breed en 120cm diep zal rond de €1000,- kosten. De prijs van een vogel is heel afhankelijk van de soort die gekozen wordt. Er zijn vogels van €20,- tot wel €300,- per vogel voor in de volière.

(Huisdierplezier, 2017) (volierevogels, 2017)

Variatie in beplanting

Bloementuin

Bloemenperkjes zullen doormiddel van bloembollen of vaste planten geplaatst kunnen worden. De prijs voor de gevarieerde bloementuin zal €50,- tot €100,- kosten afhankelijk van de soorten bloemen en of er gekozen wordt voor bloembollen of al vaste planten.

(Bakker, 2017) (Tuinplant, 2017)

Plantenborders

Voor de plantenborders is het belangrijk dat er veel variatie in planten is langs het pad. Ook moeten er planten staan die de bewoners vroeger in de tuin hadden of vroeger mooi vonden. Om kant en klare plantenborders neer te zetten is er een bedrijf nodig die daar gespecialiseerd in is. Toevallig is 'Kwekerij De Border' een hovenier die ook werk verricht in Bornerbroek; aan de hand van prijzen van deze grote hovenier kan een indicatie gegeven worden voor de prijs van plantenborders. Deze leveren plantenborders van rond de €12,95 per m². Er kan gekozen worden uit verschillende planten en kleurencombinaties passend bij de tuin.

(Kwekerij de border, 2017)

Mogelijkheid tot tuinieren

Er zullen rond de vijf moestuinbakken op hoogte nodig zijn om voldoende ruimte te bieden voor de bewoners om te kunnen tuinieren en bezig te kunnen zijn. Een degelijke moestuinbak op hoogte is ongeveer te verkrijgen van €60,- tot €100,- per stuk.

(Foodplanting, 2015) (Gadero, 2017)

Mogelijkheid tot educatie

Informatieborden kunnen kant en klaar aangevraagd worden en zo gemaakt dat er op staat zoals aangevraagd. De informatieborden zijn 50cm bij 35cm, zo is er genoeg ruimte voor tekst als uitleg en een plaatje. Deze borden kosten €32,50 per stuk en drie stuks voor €95,-

(KinderBoerderijen Nederland, 2017)

Zelf kunnen er ook informatieborden worden gemaakt dan is de prijs van informatieborden verwaarloosbaar omdat deze zelf makkelijk gemaakt kunnen worden; een houten paal met een plaatje erop waar tekst kan komen te staan is al genoeg, dit zou rond de €5,- kosten. De informatie over planten is te vinden op internet en zo kost deze toevoeging aan de tuin bijna niks.

Overzicht mogelijke kosten tuin

In deze tabel wordt de bovenstaande informatie samengevat en opgedeeld. De cursief geschreven onderdelen hebben nog handwerk nodig, bij deze onderdelen is nog werk nodig om het te realiseren. De kosten hiervan zullen dus nog oplopen afhankelijk van de persoon die het werk zal doen (vrijwilliger/aannemer).

Tabel 10: Overzicht mogelijke kosten tuin

Vlek	Onderdeel	Opties	Kosten
Locatie beweegmogelijkheid (paars)	Locatie	Nieuwe grasmat	€800,-
	Beweeg-apparaten	10 rekken	€500,-
Rustpunt (geel)	Buitenbanken	10 banken	€5000,-
Dieren (rood)	Kippen	Kippenhok	€300,-
		<i>Buitenverblijf</i>	€82,-
	Vogels	volliere	€1000,-
		5 vogels	€250,-
Variatie in beplanting (donkergroen)	<i>Bloementuin</i>	<i>Bloembollen, of stekken</i>	€100,-
	Plantenborders	300 m ²	€3885,-
Mogelijkheid tot tuinieren (lichtgroen)	Moestuinbakken	5 moestuinbakken	€400,-
Mogelijkheid tot educatie (blauw)	Informatieborden	6 informatieborden	€190,-
Totaal			€12.507,-

Kosten gebruik en onderhoud nieuwe tuin

Als er van de suggesties voor onderdelen in de nieuwe tuin gebruik gemaakt gaat worden zullen de vaste kosten voor de tuin omhoog gaan. De tuinman krijgt bijvoorbeeld meer werk in het bijhouden van de beplanting en de paden. Als er gekozen wordt om dieren te plaatsen in de tuin, dan zullen er verzorgingskosten voor de dieren zijn. Denk aan voeding voor de dieren en het bijhouden van het hok.

Aanbevelingen om de kosten laag te houden

Er zijn een aantal mogelijkheden om de kosten te reduceren voor de realisatie van de tuin. De gewerkte uren van aannemingsbedrijven moeten allemaal betaald worden, door gebruik te maken van vrijwilligers zullen die kosten voor uurloon deels wegvallen. Door het sluiten van overeenkomsten met bedrijven uit de omgeving kunnen er bepaalde afspraken gemaakt worden (denk aan reclameborden, “deze tuin is mede mogelijk gemaakt door”) waardoor er korting gegeven kan worden op de aanleg van onderdelen in de tuin.

8.2 Subsidies en fondsen

Een nieuwe tuin zal niet volledig betaald kunnen worden door De Theresiahof zelf. Om een budget te genereren voor dit project zijn er een aantal financiële mogelijkheden. Deze financiële mogelijkheden bestaan uit potentiële subsidies van gemeenten en uit het aanvragen van financiering van fondsen. Er is onderzoek gedaan naar mogelijke subsidies en fondsen die kunnen helpen met het financieren van onderdelen in de tuin. De Theresiahof valt onder de gemeente Almelo, hier wordt dan ook aangeklopt voor mogelijkheden tot subsidie. Voor het aanvragen van financiering van fondsen, wordt er gezocht worden naar fondsen die inzetten op verbetering van natuur en fondsen die maatschappelijke samenhang willen verbeteren.

Subsidies

Uit gesprekken met opdrachtgever Jan Bartels is gebleken dat gemeente Almelo op dit moment geen grote projecten meer financiert. De mogelijkheden voor het krijgen van subsidie van gemeente Almelo is gering en de bedragen vallen niet hoog uit. Echter tijdens het gesprek met directrice Marlon Oolderink van de naastgelegen basisschool, kwam ook de moestuin van de school ter sprake. De basisschool heeft van de gemeente €2000,- gekregen voor aanleg en onderhoud van de groententuin naast de school. Deze subsidie is verkregen omdat de basisschool investeert in groen voor kinderen. Misschien is het mogelijk zo'n zelfde soort subsidie te krijgen voor de (eventuele) kruiden/groenten tuin van De Theresiahof (Oolderink, 2017). Contactpersoon voor de aanvraag en verstrekking van subsidies in de Gemeente Almelo is Paul Rijnerink.

Fondsen

Er zijn verschillende fondsen gevonden die raakvlakken hebben met de situatie van De Theresiahof. Hierbij zijn die raakvlakken gevonden in; inzetten op natuur, zorgen voor sociale samenhang in een gemeenschap en het bevorderen van gezondheid.

Fonds FNO

FNO is in 1999 ontstaan uit een fusie van Delta Lloyd en NUTS bedrijf OHRA beheer. Deze bedrijven zetten al langer de inkomsten in om verbeteringen in de gezondheidszorg te waarborgen. Het doel van FNO is het stimuleren van innovaties die bijdragen aan de kwaliteit van leven van kwetsbare mensen.

Eens in de zoveel tijd kondigt FNO een nieuw project aan waarbij ze budget vrij maken voor een bepaalde doelgroep of zorgprogramma's. Op het moment van schrijven zijn de subsidieermogelijkheden voor projecten waar een beweeg- en beleefstuin voor een ouderenhuis voor in aanmerking kan komen al gesloten of uitgegeven. Aanbeveling is om dit fonds in de gaten te houden omdat nieuwe projecten door velen worden aangevraagd waardoor het budget snel op is.

Het aanvragen van financiering gaat bij de verschillende projecten hetzelfde doormiddel van een online aanmeldformulier. In dit aanmeldformulier komen de hoofdstukken projectbegeleiding, begroting, financiering en evaluatie voor welke ingevuld moeten worden.

(FNO, 2017)

Oranjefonds

Waarschijnlijk het bekendste fonds voor ouderen. Het Oranjefonds is dat niet voor niks omdat ze in 2016 voor maar liefst € 28,7 miljoen steun hebben gegeven aan initiatieven door heel Nederland. Het Oranjefonds zet in op sociale projecten met als doel een samenleving creëren waarbij ieder persoon deel uitmaakt van de maatschappij; hierbij zijn vrijwilligers vaak van groot belang.

De projecten waar Oranjefonds budget voor vrijmaakt lopen zeer uiteen: een project van een stichting, vereniging of organisatie dat inzet op bijdrage aan sociale samenhang van de gemeenschap heeft het meeste kans op financiering. Er wordt geen financiering gegeven aan individuen, projecten die gericht zijn op cultuur en kosten die al zijn gemaakt. De financiering van Oranjefonds kan lopen van €500 tot €100.000, afhankelijk van het project.

Om financiering aan te vragen van het Oranjefonds is er een online aanvraagformulier waarbij vragen beantwoord moeten worden. Voorbeeld van het soort vragen in het aanvraagformulier zijn: "Wat is het doel van uw initiatief?", "Hoeveel vrijwilligers zijn betrokken?" en "Hoe is de doelgroep betrokken bij uw initiatief?".

(Oranjefonds, 2017)

Bavo-Stichting

De Bavo stichting is een vermogensfonds dat inzet op bevordering van de kwaliteit van leven tijdens het ouder worden. Activiteiten die (deels) gefinancierd worden door deze stichting kunnen activiteiten die het welzijn van ouderen kunnen bevorderen en innovaties en experimenten op het terrein van zorgvoorzieningen voor ouderen zijn.

Om in aanmerking te komen voor financiering door de Bavo stichting zal een aanvraag gedaan moeten worden met een projectplan, een huidige begroting en een dekkingsplan. De aanvragen worden in een termijn van ongeveer 10 weken beantwoord door de stichting.

(Bavostichting, 2017)

Beter oud

Dit is een website waar verschillende fondsen en subsidies staan. Bij elk fonds staat een korte uitleg zodat er gezocht kan worden naar passende financieringsmogelijkheden voor het desbetreffende zorgprogramma of de desbetreffende zorginstelling. Op de website is een 'Quickscan' beschikbaar, met deze tool worden er via een aantal vragen bepaald welke fondsen passend zijn bij het betreffende project.

(Beteroud, 2017) (Quickscan, 2017)

Samenwerkingen

AOC oost

Het Groene Lyceum AOC is een groene school die leerlingen opleidt in verschillende vakgebieden die te maken hebben met natuur. Groene Kennispoort Twente heeft al eerder deze school in contact gebracht met het echte werkveld, de leerlingen op deze school kunnen via een samenwerking met De Theresiahof mee kunnen helpen met de realisatie van de tuin. Als deze school een samenwerking aangaat omtrent het helpen aanleggen van de tuin, zullen de kosten lager uitvallen omdat er minder betaalde werkrachten nodig zijn.

(Over ons, 2017)

IVN

Het IVN organiseert activiteiten voor jong en oud, doet onderzoek naar natuur in Nederland en geeft onderwijs over natuur. IVN verbindt gezondheid en natuur doormiddel van lokale, regionale en landelijke samenwerkingen. Duizenden vrijwilligers van IVN werken in vier thema's; Natuur & gezondheid, Kind & natuur, natuur in de buurt en natuur & recreatie. In de nieuwe tuin van De Theresiahof kunnen activiteiten starten of doorheen lopen waardoor De Theresiahof ook een partner van het IVN kan worden.

(wat-wij-doen, 2017)

9. Conclusie

In dit project is gezocht naar de vraag: *'Op welke manier kan de tuin van De Theresiahof de ouderen in Bornerbroek stimuleren om te bewegen?'* Via het beantwoorden van de verschillende deelvragen zal er antwoord worden gegeven op deze hoofdvraag.

Doormiddel van de sociaalruimtelijke analyse methode (De Jong, 2010), de methode van de Eight Perceived Dimensions (Stigsdotter & Grahn, 2009) en informatie is overleven (Kaplan & Kaplan, 1989) is de projectlocatie geanalyseerd. De locatie van de tuin ligt langs de meest gebruikte route van De Theresiahof, ten westen van het gebouw. Er zijn verschillende functies in de omgeving zoals bijvoorbeeld; Een bakker en een basisschool. Het plangebied kan een functie in educatie, informatie en beweging krijgen. De huidige tuin van De Theresiahof is visueel niet erg gevarieerd. Het heeft een vrij eentonige sfeer met geen uitbundige beplantingskeuzes. Het oogt saai. Zo bevindt zich er voornamelijk wintergroene beplanting en weinig tot geen voorjaarsbloeiers. In de tuin van De Theresiahof is er weinig sprake van interactie tussen verschillende doelgroepen. De enige interactie die nu plaatsvindt is interactie tussen de huidige bewoners. Door beter draagvlak te creëren met de omgeving, worden andere doelgroepen gestimuleerd tot een grotere betrokkenheid met de tuin en waarschijnlijk ook De Theresiahof.

De tuin biedt mogelijkheid tot het realiseren van een gevarieerde beplanting om de omgeving zo mooier en aantrekkelijker te maken. De bebouwing van het verzorgingstehuis is goed te zien vanuit de tuin. De kale muren welke gericht staan op de tuin halen de belevingswaarde omlaag. De beplanting van de meest gevarieerde plek in de tuin bestaat voornamelijk uit planten welke bloeien in het gangbare groei- bloeiseizoen.

Uit de literatuur blijkt dat natuur een positieve invloed heeft op het welzijn van ouderen. De bijkomende, positieve effecten zijn:

- *Groen bevordert het algemeen welzijn van mensen (Vries, Maas & Kramer, 2009), (Diek, Garssen, Heitman, Loon & Weijters, 2004);*
- *Echt meedoen in de tuin vergroot de positieve effecten van natuur (Lewis, 1990), (Andreoli, 2003);*
- *Aanwezigheid van dieren helpt bij het vervullen van sociale behoeften (Enders- Slegers, 2000), (Olbrich, 1995);*
- *Groen en gezondheid van mensen hebben een positieve relatie (Gezondheidsraad, 2004);*
- *Natuur vergroot de drang om naar buiten te gaan (Coley, Kuo & Sullivan, 1997), (Schuman, 1988).*

Hieruit blijkt dat het vergroten van de belevingswaarde van een plek een erg belangrijke factor is om mensen aan te sporen/uit te nodigen om even naar buiten te gaan waarmee het welzijn vergroot wordt.

Het bezoeken van verschillende referentietuinen heeft bijgedragen aan mogelijke veranderingen in de tuin van De Theresiahof. Na het analyseren de tuin van het Lorentzhuis is naar voren gekomen dat De Theresiahof variatie, wisselwerking en beïnvloedbaarheid mist. Toevoeging van dit element zorgt voor een hogere eigenwaarde van de bewoners. Hierdoor zal men zich zelfstandiger voelen, wat positief is voor de gemoedstoestand. Bewoners zitten daardoor lekkerder in hun vel. visuele variatie en verscheidenheid in beplantingsvormen dragen bij aan een aantrekkelijke en rustgevende omgeving. Door deze aspecten toe te voegen aan de tuin van De Theresiahof worden de zintuigen van de bewoners gestimuleerd. Stimulering van de zintuigen bevordert het welzijn van de bewoners, ze komen vaker buiten. Hierdoor zal de gezelligheid toenemen. Door de toename in gezelligheid wordt er sneller een praatje gemaakt met een andere bezoeker. Wat resulteert in een

grotere verbondenheid met het plangebied. Een grotere verbondenheid met een plangebied resulteert vervolgens in een positief beeld naar het plangebied. Door een positief beeld bezoeken de desbetreffende doelgroep(en) een gebied vaker en sneller.

Tijdens de referentiestudies van Heijendaal en de Klinkenberg is naar voren gekomen dat de beweegapparaten vrijwel niet gebruikt worden. De plantenbakken op hoogte worden wel gebruikt en ouderen vinden het mooi als er veel variatie in beplanting is. De aanwezigheid van dieren verhoogt de waarde van een tuin voor ouderen omdat de tuin er levendiger van wordt. Dit nodigt de ouderen uit om even naar buiten te gaan.

De referentiestudies bevestigen opnieuw dat de belevingswaarde van een plek een erg belangrijke factor is om mensen aan te sporen/ uit te nodigen om even naar buiten te gaan. Het verhogen van de belevingswaarde heeft een groter effect op het stimuleren van beweging in plaats van beweegapparaten.

Tijdens de participatie met de ouderen van De Theresiahof is naar boven gekomen wat de mogelijke wensen zijn. De bewoners van De Theresiahof en de ouderen wonend in Bornerbroek hebben als belangrijkste wensen voor de nieuwe tuin: rustpunten creëren in de tuin, meerdere bankjes met een goede zithoogte en fijne rugleuning, mogelijkheid tot tuinieren, aanwezigheid van dieren en een hoge variatie aan planten.

De nabijgelegen basisschool heeft een hoge potentie tot een samenwerkingsverband met De Theresiahof. Hierom is besloten om een gesprek aan te vragen met de directrice. Uit dit gesprek is gebleken dat er al een samenwerkingsverband is. Ze staat open om dit samenwerkingsverband uit te breiden en om eventueel deel te nemen aan activiteiten in de tuin met de ouderen en de kinderen. De bewegingscoach van De Theresiahof organiseert twee keer per week beweegactiviteiten met de ouderen. Mits het weer het toelaat lopen de ouderen na de lunch graag, voor zo ver dit kan, zelfstandig een rondje door de tuin. Volgens de bewegingscoach stellen de ouderen hoge eisen met betrekking tot het buiten bewegen. Afspraken maken omtrent het bewegen is dus ook niet mogelijk; dit wordt op het moment zelf bekeken. Uit het gesprek is naar voren gekomen dat het belangrijk is om de omgeving aantrekkelijker te maken, comfortabele rustpunten te creëren, elementen dichtbij de ingang te plaatsen en om buiten een mogelijke beweegplek te creëren, ter verrijking van de beweegclub.

Om het project ter sprake te brengen en zo het draagvlak te vergroten is tijdens de dorpsavond een presentatie gehouden. Daarnaast zijn gegevens verzameld door middel van vragenlijsten; hieruit kwamen dezelfde punten naar voren als bij de gesprekken met de ouderen en de beweegcoach van de Theresiahof. Dit zijn belangrijke punten om mee te nemen in de aanbevelingen.

De opgedane informatie en uitkomsten kunnen vertaald worden naar een vlekkenplan. In dit vlekkenplan zijn alle belangrijke genoemde onderdelen, die voor de verschillende partijen gelden, toegepast. Voor elk mogelijke element is een locatie aangewezen in de vorm van een vlek. Op deze manier is duidelijk hoe de indeling van de tuin er uit kan gaan zien. Door dit vlekkenplan samen met het rapport af te leveren aan de opdrachtgever heeft deze meer handvaten voor het verdere proces van het ontwikkelen van een beweeg- en beleefstuin en zo de ouderen in De Theresiahof en Bornerbroek te stimuleren om te bewegen.

10. Discussie

Er is in dit project onderzoek gedaan naar hoe de tuin van De Theresiahof meer kan aansporen tot het meer bewegen van ouderen. Dit onderzoek heeft geresulteerd in een vlekkenplan voor de mogelijk nieuwe tuin van De Theresiahof. Het rapport en het vlekkenplan kunnen worden gebruikt om mogelijke aanpassingen te verrichten in de tuin van De Theresiahof. Hierdoor kunnen de huidige en toekomstige ouderen vitaal worden gehouden.

Vanwege enige aanpassing in de opdracht, is er veel aandacht besteed aan het vooronderzoek. Dit om te ondervinden hoe de tuin van De Theresiahof de huidige en toekomstige ouderen in Bornerbroek kan stimuleren om vitaler te blijven. Dit heeft geresulteerd in een vlekkenplan met mogelijke aanbevelingen. Er kan een vervolgonderzoek worden gebaseerd op de uitkomsten en aanbevelingen in dit rapport. Dieper in gaan op de gegeven resultaten zorgt voor een verbeterde versie van de gegeven aanbevelingen. Zo kan de belevingswaarde van De Theresiahof worden geoptimaliseerd. Een hovenier kan, in samenwerking met de opdrachtgever, een mogelijke beleef- en beweegtuint realiseren. Zo kunnen de aanbevelingen die opgesteld zijn worden omgezet naar een daadwerkelijk ontwerp van de tuin van de Theresiahof.

Helaas is er, vanwege de duur van het project, niet genoeg tijd geweest om bewegingsmogelijkheden te onderzoeken in het dorp zonder een specifieke locatie in het achterhoofd. Voor dit project is een duidelijk kader vastgesteld om binnen de beschikbare tijd nuttige informatie te kunnen verzamelen en hiermee aanbevelingen te doen.

Ook is er vanwege de tijd niet met alle actoren gecommuniceerd. Dit kan in de toekomst ook breder meegenomen worden in eventueel vervolgonderzoek. Op deze manier kunnen nieuwe inzichten opgedaan worden in bijvoorbeeld welke verenigingen/clubs zich nog meer willen inzetten om te helpen bij activiteiten, enzovoorts. Tijdens dit project is vooral gesproken met ouderen van De Theresiahof, mogelijk dat de ouderen die verspreid door Bornerbroek wonen ook meer bij het project betrokken kunnen worden.

Het creëren van meer draagvlak voor dit onderwerp kan voor de bovengenoemde punten van belang zijn.

11. Bibliografie

- Ambulare. (2017). *Reglement*. Opgehaald van www.ambulare.org: Ambulare. (2017). *Reglement*. Opgehaald op 28 april 2017, van www.ambulare.nl: https://ambulare.org/?page_id=32
- Bakker. (2017). *Bloembollen*. Opgehaald op 28 april 2017, van www.bakker.com: https://www.bakker.com/nl-nl/bloemen-en-planten/bloembollen?query=fh_location%3D%252f%252fcatalog01%252fnl_NL%252fshop_id%253e%257bshop_nl%257d%252fcategories%253c%257bcatalog01_1158%257d%252fcategories%253c%257bcatalog01_1158_1159%257d%26datettime%3D20170
- Bakker, B. (2016). *De geschiedenis van schoonheid*. Den Haag: Umberto Eco
- Bavostichting. (2017). *Financiële steun aan projecten*. Opgehaald op 25 juni 2017, van www.bavostichting.nl: <http://www.bavostichting.nl/>
- Beteroud. (2017). *Subsidie aanvragen voor ouderenprojecten*. Opgehaald op 25 juni, 2017 van www.beteroud.nl: <http://www.beteroud.nl/ouderen/doe-mee-subsidie-fondsen-ouderen.html>
- Budgettuinhout. (2017). *Ronde palen*. Opgeroepen op 25 juni 2017, van www.budgettuinhout.nl: <http://www.budgettuinhout.nl/ronde-palen/>
- de Jong, J. & van der Mispel, A. (2008). *Parkanalyse Rotterdam succes- en faalfactoren van parken*. Opgehaald op 4 mei 2017, van www.scribd.com: <https://www.scribd.com/document/59603798/Parkanalyse-Rotterdam-TU-Delft>
- Diek, R., Garssen, A., Heitman, M., Loon, M. v., & Weijters, M. (2004). *Groen in de ouderenzorg*. Utrecht: Wetenschapswinkel Biologie.
- Duineveld, M. & Lengkeek, J. (2002). *Het beleefde land*. Wageningen: Hucht
- EduGIS. (2015). *Bevolkingsdichti*. Opgehaald op 4 mei, 2017 van www.edugis.nl: <http://kaart.edugis.nl/nederland.html#25>
- Enders-Slegers, J. (2000). *Een leven lang goed gezelschap*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Falco. (2017). *Banken met rugleuning*. Opgeroepen op 2017, van www.falco.nl: <http://www.falco.nl/producten/straat-parkmeubilair/banken-met-rugleuning/>
- FNO. (2017). *FNO*. Opgehaald op 25 juni, van www.fnozorgvoorkansen.nl: <https://www.fnozorgvoorkansen.nl/>
- Foodplanting. (2015). *Tips moestuinbak op hoogte*. Opgeroepen op 29 juni 2017, van www.foodplanting.com: <https://www.foodplanting.com/2015/03/08/top-verhoogde-moestuinbakken-op-poten-voor-het-kweken-van-groenten-kruiden-en-fruit/>
- Gadero. (2017). *Moestuinbak*. Opgeroepen op 29 juni 2017, van www.gadero.nl: <https://gadero.nl/houten-moestuinbak/>
- Gatersleben. (2013). *When walking in nature is not restorative*. Opgehaald op 20 juni, van epubs.surrey.ac.uk: <http://epubs.surrey.ac.uk/771846/1/Gatersleben%20and%20Andrews%202013%202.pdf>

- Gezondheidsraad. (2004). *Natuur en gezondheid*. Opgehaald op 9 juni 2017, van www.moderne-dementiezorg.nl: http://www.moderne-dementiezorg.nl/upl/invloed_van_omgeving/Natuur_en_gezondheid_deeladvies.pdf
- Google. (2017). *Overijssel*. Opgehaald op 26 april 2017, van www.google.nl: <https://www.google.nl/maps/place/Overijssel/@52.4856416,5.8648979,9z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x47b81473b9b51c33:0x53f5f3a9158af39f!8m2!3d52.4387814!4d6.5016411?hl=nl>
- GroeneRuimte. (2009). *Burgerparticipatie meer richten op kwalitatief goede resultaten*. Opgehaald op 5 juni 2017, van www.groeneruimte.nl: <https://www.groeneruimte.nl/nieuws/artikel.html?id=100158>
- Het Nieuwe Tuinbeleven. (2017). *Duikel rek enkel groen 90 rond*. Opgehaald op 24 juni 2017, van www.hetnieuwetuinbeleven.nl: <http://www.hetnieuwetuinbeleven.nl/product/duikelrekken/duikelrek-enkel/duikelrek-enkel-groen-90-rond.aspx>
- Home24. (2017). *Tuinbanken*. Opgeroepen op 24 juni 2017, van www.home24.nl: https://www.home24.nl/categorie/tuinmeubels/tuinbanken/?gclid=COKOhY_Qv9QCFTgo0wodxu0Mxw
- HomeDeal. (2017). *De beste tuinaanleg deals*. Opgehaald op 28 juni 2017, van www.homedeaal.nl: <https://www.homedeaal.nl/prijsgidsen/gras-aanleggen-prijzen/>
- Huisdierplezier. (2017). *voliere 190x300x120*. Opgeroepen op 28 juni 2017, van www.huisdierplezier.nl: <https://www.huisdierplezier.nl/voliere-190x300x120>
- InfoNu. (2017). *Loslaten en afsluiten*. Opgehaald op 23 juni, 2017 van www.infonu.nl: <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/88966-loslaten-en-afsluiten.html>
- kippenhokken.nl. (2017). *kippenhokken*. Opgeroepen op 28 juni 2017, van www.kippenhokken.nl: <http://www.kippenhokken.nl/>
- Kwekerij de border. (2017). *Vaste tuinplanten*. Opgeroepen op 28 juni 2017, van www.border.nl: http://www.border.nl/contents/nl/d22_vaste-tuinplanten.html?gclid=COOr3P3sv9QCFVIYGwodtMOMLA
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Londen: The M.I.T. Press.
- Natuurcircus. (2017). *Doelen*. Opgehaald op 23 juni 2017, van www.natuurcircus.nl: <http://www.natuurcircus.nl/?id=26>
- Netwerk in beweging. (2017). *Beweegtuin voor ouderen*. Opgehaald op 5 juni 2017, van www.netwerkinbeweging.nl: <https://www.netwerkinbeweging.nl/interventies/overzicht/21146>
- Oranjefonds. (2017). *Over ons*. Opgehaald op 3 juli 2017, van www.oranjefonds.nl: <https://www.oranjefonds.nl/over-oranjefonds>
- Pharos. (2012). *Factsheet ouderen en bewegen*. Opgehaald op 23 juni 2017, van www.pharos.nl: <http://www.pharos.nl/documents/doc/factsheet%20ouderen%20en%20bewegen2.pdf>

- Pleizier, B., Jan & Daele, V. (2016). *kippenren*. Opgeroepen op 28 juni 2017, van www.klusidee.nl:
<https://www.klusidee.nl/Forum/kippenren-t102316.html>
- Simcha. (2015). *Kippenren: bouwen van een kippenhok*. Opgeroepen op 27 juni 2017, van
<http://huis-en-tuin.infonu.nl>: <http://huis-en-tuin.infonu.nl/doe-het-zelf/72021-kippenren-bouwen-van-een-kippenhok.html>
- Simons, W. & van Dorp, D. (2014). *Praktijkgericht onderzoek in de ruimtelijke planvorming*. Landwerk.
- Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek. (2013). *Dorpsbelangen*. Opgehaald op 23 mei 2017, van
kulturusbornerbroek.nl: <http://kulturusbornerbroek.nl/dorpsbelangen/>
- Sv-Ledo. (2017). *Gym*. Opgehaald op 23 2017 mei, van www.sv-ledo.nl: <http://www.sv-ledo.nl/index/index/page/gym>
- TriviumMeulenbeltZorg. (2017). *Over ons*. Opgehaald op 23 mei 2017 van
www.triviummeulenbergzorg.nl: <https://www.triviummeulenbeltzorg.nl/over-ons/>
- Tuinplant. (2017). *Alle vaste planten*. Opgeroepen op 3 juli 2017, van www.tuinplant.nl:
<https://www.tuinplant.nl/vaste-planten/vaste-planten>
- van den Goorbergh, F., & Scheffers, J. (2012). *Participatie @ groene ruimte*. Landwerk.
- Vlekken, W. (2017,). *Waarom is biodiversiteit belangrijk voor ons welzijn?* Opgehaald op 5 juni 2017,
van www.groenenwelzijn.blogspot.com:
<https://groenenwelzijn.blogspot.nl/2017/06/waarom-is-biodiversiteit-belangrijk.html>
- volierevogels. (2017). *Tropen en kanaries*. Opgeroepen op 28 juni 2017, van www.volierevogels.nl:
<http://www.volierevogels.nl/Artikel/tropenprijzen.htm>
- Vries, S. d. (2014). *Groen voor gezondheid*. Opgehaald op 5 juni 2017, van www.wur.nl:
<http://www.wur.nl/nl/project/Groen-voor-Gezondheid-1.htm>
- Wikipedia. (2017). *Bornerbroek*. Opgehaald op 26 april 2017, van www.wikipedia.org:
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Bornerbroek>
- www.bouwstenenvoorsociaal.nl. (2010). *Nieuwsbrief 20 juni 2010*. Opgehaald op 5 juni 2017, van
www.bouwstenenvoorsociaal.nl.
- Zeeuw, J. d. (2016). *Waarom sporten en bewegen goed is voor ouderen*. Opgehaald op 5 juni 2017,
van www.allesoversport.nl: <https://www.allesoversport.nl/artikel/waarom-sporten-en-bewegen-goed-is-voor-ouderen/>
- https://ambulare.org/?page_id=32
- Bakker. (2017). *Bloembollen*. Opgeroepen op 2017, van www.bakker.com:
https://www.bakker.com/nl-nl/bloemen-en-planten/bloembollen?query=fh_location%3D%252f%252fcatalog01%252fnl_NL%252fshop_id%253e%257bshop_nl%257d%252fcategories%253c%257bcatalog01_1158%257d%252fcategories%253c%257bcatalog01_1158_1159%257d%26datettime%3D20170
- Bakker, B. (2016). *De geschiedenis van schoonheid*. Paperback.

- Bavostichting. (2017). Opgehaald van www.bavostichting.nl: <http://www.bavostichting.nl/>
- Beteroud. (2017). *Subsidie aanvragen voor ouderenprojecten*. Opgehaald van www.beteroud.nl: <http://www.beteroud.nl/ouderen/doe-mee-subsidie-fondsen-ouderen.html>
- Budgettuinhout. (2017). *Ronde palen*. Opgeroepen op 2017, van http://www.budgettuinhout.nl: <http://www.budgettuinhout.nl/ronde-palen/>
- de Jong, J., & van der Mispel, A. (2008). *Parkanalyse Rotterdam succes- en faalfactoren van parken*. Opgehaald van www.scribd.com: <https://www.scribd.com/document/59603798/Parkanalyse-Rotterdam-TU-Delft>
- Diek, R., Garssen, A., Heitman, M., Loon, M. v., & Weijters, M. (2004). *Groen in de ouderenzorg*. Utrecht: Wetenschapswinkel Biologie.
- Duineveld, M., & Lengkeek, J. (2002). *Het beleefde land*. Wageningen: Hucht.
- EduGIS. (2015). *Kaart Nederland*. Opgehaald van www.edugis.nl: <http://kaart.edugis.nl/nederland.html#25>
- Enders-Slegers, J. (2000). *Een leven lang goed gezelschap*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Falco. (2017). *BANKEN MET RUGLEUNING*. Opgeroepen op 2017, van http://www.falco.nl: <http://www.falco.nl/producten/straat-parkmeubilair/banken-met-rugleuning/>
- FNO. (2017). *FNO*. Opgehaald van www.fnozorgvoorkansen.nl: <https://www.fnozorgvoorkansen.nl/>
- Foodplanting. (2015). *Tips moestuinbak op hoogte*. Opgeroepen op 2017, van www.foodplanting.com: <https://www.foodplanting.com/2015/03/08/top-verhoogde-moestuinbakken-op-poten-voor-het-kweken-van-groenten-kruiden-en-fruit/>
- Gadero. (2017). *Moestuinbak*. Opgeroepen op 2017, van www.gadero.nl: <https://gadero.nl/houten-moestuinbak/>
- Gatersleben. (2013). *When walking in nature is not restorative*. Opgehaald van epubs.surrey.ac.uk: <http://epubs.surrey.ac.uk/771846/1/Gatersleben%20and%20Andrews%202013%202.pdf>
- Gezondheidsraad. (2004, juni 9). *Natuur en gezondheid*. Opgehaald van www.moderne-dementiezorg.nl: http://www.moderne-dementiezorg.nl/upl/invloed_van_omgeving/Natuur_en_gezondheid_deeladvies.pdf
- Google. (2017). *Overijssel*. Opgehaald van www.google.nl: <https://www.google.nl/maps/place/Overijssel/@52.4856416,5.8648979,9z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x47b81473b9b51c33:0x53f5f3a9158af39f!8m2!3d52.4387814!4d6.5016411?hl=nl>
- GroeneRuimte. (2009). *Burgerparticipatie meer richten op kwalitatief goede resultaten*. Opgehaald van www.groeneruimte.nl: <https://www.groeneruimte.nl/nieuws/artikel.html?id=100158>
- Het Nieuwe Tuinbeleven. (2017). *Duikel rek enkel groen 90 rond*. Opgehaald van www.hetnieuwetuinbeleven.nl: <http://www.hetnieuwetuinbeleven.nl/product/duikelrekken/duikelrek-enkel/duikelrek-enkel-groen-90-rond.aspx>

- Home24. (2017). *Tuinbanken*. Opgeroepen op 2017, van https://www.home24.nl:https://www.home24.nl/categorie/tuinmeubels/tuinbanken/?gclid=COKOhY_Qv9QCFTgo0wodxu0Mxw
- HomeDeal. (2017). *De beste tuinaanleg deals*. Opgehaald van www.homedeaal.nl:https://www.homedeaal.nl/prijsgidsen/gras-aanleggen-prijzen/
- Huisdierplezier. (2017). *voliere 190x300x120*. Opgeroepen op 2017, van www.huisdierplezier.nl:https://www.huisdierplezier.nl/voliere-190x300x120
- InfoNu. (2017). *Loslaten en afsluiten*. Opgehaald van www.infonu.nl:https://www.infonu.nl/psychologie/88966-loslaten-en-afsluiten.html
- kippenhokken.nl. (2017). *kippenhokken*. Opgeroepen op 2017, van www.kippenhokken.nl:https://www.kippenhokken.nl/
- Kwekerij de border. (2017). *Vaste tuinplanten*. Opgeroepen op 2017, van www.border.nl:https://www.border.nl/contents/nl/d22_vaste-tuinplanten.html?gclid=COOr3P3sv9QCFVIYGwodtMOMLA
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Londen: The M.I.T. Press.
- Natuurcircus. (2017). *Doelen*. Opgehaald van www.natuurcircus.nl:https://www.natuurcircus.nl/?id=26
- Netwerk in beweging. (2017). *Beweegtuin voor ouderen*. Opgehaald van www.netwerkinbeweging.nl:https://www.netwerkinbeweging.nl/interventies/overzicht/21146
- Oranjefonds. (2017). *Over ons*. Opgehaald van www.oranjefonds.nl:https://www.oranjefonds.nl/over-oranjefonds
- Pharos. (2012). *Factsheet ouderen en bewegen*. Opgehaald van www.pharos.nl:https://www.pharos.nl/documents/doc/factsheet%20ouderen%20en%20bewegen2.pdf
- Plezier, B., Jan, & Daele, V. (2016). *kippenren*. Opgeroepen op 2017, van www.klusidee.nl:https://www.klusidee.nl/Forum/kippenren-t102316.html
- Simcha. (2015). *Kippenren: bouwen van een kippenhok*. Opgeroepen op 2017, van <http://www.infonu.nl:https://www.infonu.nl/doe-het-zelf/72021-kippenren-bouwen-van-een-kippenhok.html>
- Simons, W., & van Dorp, D. (2014). *Praktijkgericht onderzoek in de ruimtelijke planvorming*. Landwerk.
- Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek. (2013). *Dorpsbelangen*. Opgehaald van [kulturhusbornerbroek.nl:https://www.kulturhusbornerbroek.nl/dorpsbelangen/](http://www.kulturhusbornerbroek.nl:https://www.kulturhusbornerbroek.nl/dorpsbelangen/)
- Sv-Ledo. (2017). *Gym*. Opgehaald van www.sv-ledo.nl:https://www.sv-ledo.nl/index/index/page/gym
- TriviumMeulenbeltZorg. (2017). *Over ons*. Opgehaald van www.triviummeulenbeltzorg.nl:https://www.triviummeulenbeltzorg.nl/over-ons/
- Tuinplant. (2017). *alle vaste planten*. Opgeroepen op 2017, van www.tuinplant.nl:https://www.tuinplant.nl/vaste-planten/vaste-planten

- van den Goorbergh, F., & Scheffers, J. (2012). *Participatie @ groene ruimte*. Landwerk.
- Vlekken, W. (2017, Juni 5). *Waarom is biodiversiteit belangrijk voor ons welzijn?* Opgehaald van www.groenenwelzijn.blogspot.com: <https://groenenwelzijn.blogspot.nl/2017/06/waarom-is-biodiversiteit-belangrijk.html>
- volierevogels. (2017). *Tropen en kanaries*. Opgeroepen op 2017, van www.volierevogels.nl: <http://www.volierevogels.nl/Artikel/tropenprijzen.htm>
- Vries, S. d. (2014, december 31). *Groen voor gezondheid*. Opgehaald van www.wur.nl: <http://www.wur.nl/nl/project/Groen-voor-Gezondheid-1.htm>
- Wikipedia. (2017). *Bornerbroek*. Opgehaald van www.wikipedia.org: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Bornerbroek>
- www.bouwstenenvoorsociaal.nl. (2010, Juni 20). *Nieuwsbrief 20 juni 2010*. Opgehaald van www.bouwstenenvoorsociaal.nl.
- Zeeuw, J. d. (2016, Februari 24). *Waarom sporten en bewegen goed is voor ouderen*. Opgehaald van www.allesoversport.nl: <https://www.allesoversport.nl/artikel/waarom-sporten-en-bewegen-goed-is-voor-ouderen/>

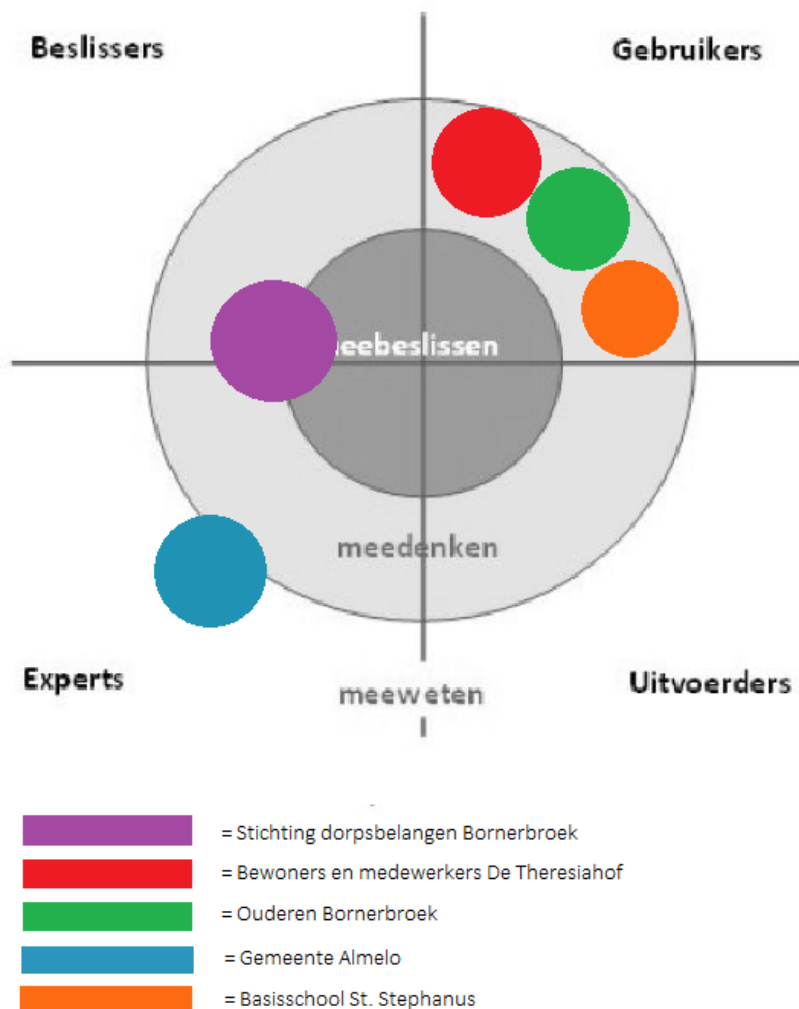
12. Bijlagen

In de bijlagen vindt u overige informatie. Deze informatie is verkregen of gemaakt tijdens de duur van het project.

Bijlage 1 Actorenanalyse

Een actorenanalyse maken helpt bij het overzichtelijk houden van de betrokkenen. Er is een onderscheid gemaakt in belangrijke actoren (welke onder de doelgroep vallen en welke meebeslissen en- denken over de tuin) en actoren welke wel ondervraagd zullen gaan worden over (mogelijk) toekomstige activiteiten maar niet mee zullen denken over de inrichting van de tuin.

Om helder te krijgen waar de belangrijkste actoren zich in het proces bevinden is een BULG-analyse opgezet, In de BULG-analyse is te zien wat de desbetreffende actor voor rol zal spelen in het project.

Figuur 45: BULG-analyse

Bijlage 2 Observaties en vragenlijsten

Referentiebezoeken

Bij een bezoek aan een referentietuin wordt gelet op de volgende aspecten:

Variatie aan toestellen - In kaart brengen
Afwisseling beleef en beweeg tuin - In kaart brengen
Gebruik toestellen - In kaart brengen
Leeftijd/lichamelijke staat en verband met het gebruik van de toestellen
Aanwezigheid bewoners
Aanwezigheid andere gebruikers

Vragen aan personeel:

Welke elementen in de tuin worden veel gebruikt?
Door welke doelgroep worden deze onderdelen gebruikt?
Door wie worden de beweeg apparaten gebruikt?
Wordt de tuin ook door 'buitenstaanders' bezocht?
Hoe is de tuin gerealiseerd? Doormiddel van subsidie, vrijwilligers, eigen bijdrage?

Vragen aan bewoners/aanwezigen:

Wat wordt er veel gebruikt in deze tuin?
Wat wordt niet gebruikt in deze tuin?
Wat mist u in deze tuin?

Opvallende elementen tuin:

Is de tuin omheind?
Is er aanwezigheid van dieren?

Wandelingen ouderen 17 en 24 mei 2017

Mogelijke vragen aan ouderen tijdens wandeling:

*Waar woonde u vroeger?
wat deed u vroeger graag in de tuin?
Had u vroeger veel planten in de tuin staan?
Had u vroeger veel bloemen in de tuin?
Wat vind u nu leuk om buiten te doen?
Doet u dat met andere 'ouderen'?
Had u vroeger een moestuin?
Had u vroeger huisdieren?*

Mogelijke vervolgvragen buiten (in de tuin):

*Waar gaat u graag heen als u hier bent?
Wat vind u een mooie/fijne plek?
Op welke plekken komt u het liefst?
- Om wat te doen?
Met wie komt u hier graag? Of alleen?
Wat zou u willen doen op deze plek?*

Mogelijke vervolgvragen na wandeling aan ouderen:

*Wat maakt dat u actief wordt (of blijft)?
Welke kansen ziet u voor de tuin?*

*Waar bent u het meest blij mee in de huidige tuin?
Wanneer zou u afhaken?
Wat vind u groen?
Wat vind u natuur?
Zou u zelf een bijdrage kunnen leveren aan de nieuwe tuin?*

Dorpsavond 8 juni 2017

Tijdens de dorpsavond zijn er vragenlijsten uitgedeeld, met de vraag of deze vragenlijsten ingevuld konden worden tijdens de presentatie en in de pauze. Hieronder vindt u de door ons opgestelde vragenlijst voor de dorpsavond op 8 juni;

1. Komt u wel eens in de tuin van De Theresiahof of het dorpspark of bent u er wel eens geweest?
.....
2. Met wie en met welke bedoeling gaat of ging u hierheen?
.....
3. Ontbrak er voor uw gevoel iets aan de omgeving? (dit kunnen elementen zijn die u vroeger in de tuin had of die u heel mooi vond, maar ook recreatieve voorzieningen zoals bankjes, infopanelen, paden)
.....
.....
4. Bij De Theresiahof worden bewegingsactiviteiten georganiseerd (denk aan wandelen), zou u hieraan willen deelnemen of heeft u hier wel eens aan deelgenomen?
.....
5. Als er activiteiten georganiseerd zouden gaan worden in de tuin en/of het dorpspark, zou u er voor open staan om hieraan deel te nemen of mee te helpen?
.....
6. Basisschool St. Stephanus werkt samen met De Theresiahof en organiseert activiteiten voor de ouders in samenwerking met de kinderen. Zij staat er ook voor open om in de toekomst meer activiteiten te organiseren in de tuin (bijvoorbeeld tuinieren). Zou u ervoor open staan om hieraan deel te nemen of mee te helpen?
.....
7. Heeft u ideeën voor activiteiten met betrekking tot bovengenoemd samenwerkingsverband?
.....
.....

Bijlage 3 Gegevens actoren

Bewoners en medewerkers Therasiahof – Dit zijn de bewoners en medewerkers van de zorginstelling, de bewoners wonen begeleid maar zijn vrij om te gaan waar zij willen.

De Therasiahof is een begrip in Bornerbroek. Het kleinschalige verzorgingshuis vormt een thuis voor mensen die niet langer zelfstandig kunnen wonen. Bewoners van De Therasiahof wonen zelfstandig, maar hebben alle (zorg)voorzieningen binnen handbereik. De rolstoelvriendelijke locatie heeft geen verdiepingen en beschikt over een gezamenlijke binnenplaats met veel groen. De woningen zijn ruim opgezet met een eigen keuken, een badkamer en een zolder. Vanuit De Therasiahof biedt TMZ [thuiszorg](#) en [personenalarmering](#) aan inwoners uit Bornerbroek en omgeving. Daarnaast wordt de [dagbesteding](#) druk bezocht.

Contactgegevens De Therasiahof

Therasiahof 11

7627 NT Bornerbroek

Tel: 074-3843030

Site: <https://www.triviummeulenbeltzorg.nl/locaties/de-theresiahof.html>

Basisschool St Stephanus aangrenzend aan Therasiahof – De basisschool van Bornerbroek grenst aan het dorpspark wat weer grenst aan de zorginstelling. Dit maakt het mogelijk om verschillende vormen van interactie te creëren tussen jong en oud.

Contactgegevens Basisschool St Stephanus

Pastoor ossenstraat 8

7627 PL Bornerbroek

Tel: 074-3841585

Site: <http://www.stephanus.nl/index.php/contact>

De (Wat fittere) Ouderen wonend in Bornerbroek – Hiermee worden de ouderen bedoeld die in Bornerbroek wonen en die nog vitaal genoeg zijn om te bewegen.

LEDO RK gymnastiek vereniging – Dit is een van de verenigingen die opgezet is in Bornerbroek, de leden van deze gymnastiek vereniging oefenen wekelijks in de sporthal van het dorp. (Sv-Ledo, 2017)

Contactgegevens LEDO RK

Sandra Besselink

Het linschot 3A

7627 ND Bornerbroek

Tel: 074-3841950

Email: info@sv-ledo.nl

Site: <http://www.sv-ledo.nl/index/contact>

Stichting dorpsbelangen – Stichting dorpsbelangen Bornerbroek (SDB), wil zorgen voor een verbondenheid tussen de bewoners en het dorp zodat er in Bornerbroek een hechte gemeenschap kan blijven bestaan. (Stichting Dorpsbelangen Bornerbroek, 2013)

Contactgegevens Stichting dorpsbelangen Bornerbroek

Past. Ossenstraat 21

7627 PJ Bornerbroek

Tel: 074-3841790

Site: <http://kulturhusbornerbroek.nl/index/contact>

St. Stephanus, kerk aangrenzend aan Therasiahof – De Kerk van Bornerbroek is centraal gelegen nabij het dorpspark, de basisschool en het Therasiahof.

Contactgegevens St. Stephanus

Bornsestraat 38

7627 NT Bornerbroek

Tel: 074-3841202

Site: <http://sintmarcellinus.nl/index.php?site=contact>

TriviumMeulenbeltZorg (TMZ)

TMZ is een overkoepelende organisatie voor persoonlijke zorg. Ze zijn actief in de gemeenten Almelo, Borne, Enschede, Hengelo, Tubbergen en Twenterand. Deze gemeenten zijn gesitueerd in de provincie Overijssel.

Contactgegevens TriviumMeulenbeltZorg

TriviumMeulenBeltZorg

Postbus 5019

7900 GA Almelo

Tel: 0900-2453453

Email: info@triviummeulenbeltzorg.nl